

Tuulessa I vinden

Tuulessa I vinden

UiT Norges arktiske universitet

UiT Norjan arktinen universiteetti • UiT Norgga árkálaš universitetehta

Kattelen kartasta mikä viluu
jovet, rajat, mettät
naamattomasta albumista
läpi kaikki mitä oon unheetettu
mutta muutampi oon kerran tienny

Utgitt: juni 2023

Redaktør: Kjersti Feldt Anfinnsen

Billedredaktør: Åsne Kummeneje Mellem

Grafisk design: Elisabeth Jensine Nilsen, Grafiske tjenester ved UiT Norges arktiske universitet

Korrektur/språkvask: Slett og rett

Utgiver: UiT Norjan arktinen universiteetti • UiT Norges arktiske universitet

Trykk: Lundblad Media AS, Tromsø

ISBN 978-82-303-6059-0

Innhold

Redaktørens forord:	
Kvensk brytningstid	4
Fra forskning til utstilling:	
En samtale med Trine Kvidal-Røvik og Gyrid Øyen	10
Forsker-kunstner-dialogene:	
Et intervju med Åsne Kummeneje Mellem	16
Museet som kontaktsone	25
Siemen – Frø:	
Et intervju med Kristin Nicolaysen	38
Arbeid og språkoverføring:	
Et intervju med Egil Sundelin	41
Sitater fra det offentlige rom	48
Kunsten å oversette:	
Et intervju med Hilde Skanke og Mari Keränen	50
Biblioteket:	
Et intervju med Philipp Conzett og Johanne Raade	54
Kyläpeli – fortellinger om barnehandel	56
Sitater fra intervjuer i IMMkven-forskningen	60
Viktige symboler	62
Kvensk kulturarv i fotografi, lyd og gjenstander:	
Norges arktiske universitetsmuseum (UiT)	68
Så kvensk som du får det!	76
Kvenske trender	84
Gode hjelpere:	
Intervju med Tove Raappana Reibo, Stian Feldt Didriksen, Lise Jakobsen og Lisbeth R. Dragnes	88
Et kvensk hjem	96
Samskap:	
Et intervju med Hans-Erik Olsen, Maija Liisa Björklund og Meri Nikula	106
Salme i D-dur:	
Kodista laulun minä laulan	112
ihana! fantastisk! herlig!:	
Et intervju med Inger Birkelund	114
Rajalaulu/Grensesang:	
Dikt av Kjersti Feldt Anfinnsen	120
Bakgrunnsinformasjon	122
Bildekreditering	123
Vitenskapelige publikasjoner	124

Kvensk brytningstid

Kjersti Feldt Anfinnsen

Hva driver jeg med nå? tenker jeg mens jeg trækker gjennom høyt gress på en åkerlapp ved Kemijoki. Villniset når meg til kinnbeina, og jeg må passe meg for brennesle. Jeg leter etter en grunnmur nordøst i Finland. For å komme til Oinas har jeg kjørt milevis langs øde grusveier, gått over et gårdstun og banket uanmeldt på hos de som bor her. Både mannen og kona i høystøvler er fjerne slektninger. Vi går tause på en nesten usynlig rekke gjennom det høye gresset til grunnmuren. Det har tatt meg 25 år å komme hit.

Synlighet

Over hele landet har mennesker funnet ut, gjennom slektskart og DNA-tester, i sosiale medier og i møte med aviser, bøker og kunst- og kulturarrangementer at, ja, også jeg er kvensk. Men fremdeles er verselinjen *det er kvensk å tro/at man ikke er kvensk* i M. Seppola Simonsens diktsamling *Hjerteskog. Sydänmettä* også betegnende for vår samtid. Det kvenske er ikke synlig nasjonalt og i varierende grad i kvenenes kjerneområder, og slik sett ikke tilgjengelig nok. Samtidig har det definitivt skjedd en kvensk oppvåkning og en økt mobilisering fra flere instanser de siste årene, og nettopp dette blir tydelig med vandreutstillinga *Tuulessa – I vinden*.

Fakta om kvener

Kvener er en nasjonal minoritet i Norge, og har vært en del at det kulturelle mangfoldet i landet gjennom flere århundrer. Betegnelsen kven knyttes til folk med finsk språk- og kulturbakgrunn som migrerte fra områder i dag kjent som Finland, Nord-Sverige og Russland til Nord-Troms og Finnmark før 1945. Den første skriftlige kilden hvor kvenbegrepet er i bruk på Nordkalotten finnes i Ottars beretning fra ca. 890. I Norge dukker betegnelsen opp i skattemanntall og kirkebøker på 1500-tallet, og altså før grensedragnet i 1751. Migrasjonen tiltok særlig på 1700- og 1800-tallet. Det kvenske språket ble offisielt anerkjent som et minoritetsspråk i Norge gjennom språkloven i 2005.

Integrering

Da jeg for 25 år siden fikk vite at jeg er kven, var det svært få steder å henvende seg for å finne informasjon om kvenene. Jeg ringte på fasttelefon direkte til professor Einar Niemi ved Universitetet i Tromsø og spurte: Er det sant - finnes det noe som heter kvener? Samtalen er litt diffus for meg nå, men han kunne bekrefte at kvener eksisterer, før han fortalte om den finske fare.

Jeg oppsøkte de få og godt skjulte møteplassene som eksisterte. Blant annet var jeg med på å danne det kortlivede Unge Kveners Forbund, som kan ses som en forløper til det langt mer virksomme Kvääninuoret – Kvenungdommen. Videre deltok jeg på et kvensk språkkurs, det første ved Universitetet i Tromsø – et nybegynnerkurs der de andre deltagerne, som var godt voksne, diskuterte kvenske dialektforskjeller mellom Porsanger, Varanger og Nordreisa på flytende kvensk. Jeg forsto ingenting, men det var helt åpenbart et tomrom som ble fylt for de som fikk en kvensk møteplass og en mulighet til å snakke morsmålet sitt igjen. Læreren, Terje Aronsen, hjalp meg med å oversette et av diktene jeg skrev på den tiden til varangerkvensk:

Häviny arkiivi

Kattelen kartasta mikä vailuu
jovet, rajat, mettät
naamattomasta albumista
läpi kaikki mitä oon unheetettu
mutta muutampi oon kerran tienny.

Tapt arkiv

Leter i kartet som mangler
elver, grenser, skoger
i albumet uten ansikter
gjennom alt som er glemte
men noen en gang har visst.

Kollektivt minne

For mormor var det viktig å være så norsk som mulig for å bli godtatt. For noen generasjoner siden var det en klar fordel at det kvenske var usynlig. Vår kollektive historie finnes ikke i skolebøkene.

I løpet av årene 1978–1981 ble Idar Kristiansens hovedverk *Kornet og fiskene* om den finske innvandringen til Nord-Troms og Finnmark publisert. I et NRK-intervju sa han følgende om romanene: «Ja, det er vel først og fremst fordi jeg søker identitet både for meg selv og for den delen av mitt folk som har bakgrunn i kvensk, det vil si finsk historie. Og som da etter mitt syn er blitt ofret altfor liten oppmerksomhet, blant annet på grunn av den neglisjering som vi har vært utsatt for opp gjennom de siste 150 årene i alle fall ... Jeg burde gi blant annet min bestefar såpass mye ære at jeg kunne minnes hans folk også.»

Firebindsverket skaper begeistring og intens debatt, både lokalt og nasjonalt. I 1981 nomineres Kristiansen til Nordisk råds litteraturpris, og han tildeles Aschehoug-prisen. I et intervju med Nordlys sier han: «Jeg har vært forbannet på undertrykkelsen, holdninger i min egen

slekt. De var mistenksomme overfor sin egen bakgrunn – en mistenksomhet jeg har prøvd å ta livet av.»

Våre historier

Kornet og fiskene er sammen med Samuli Paulaharjus *Kvenene – et folk ved Ishavet* og Ingeborg Arvolas påbegynte triologi *Ruijan rannalla – Sanger fra Ishavet* med på å forme vårt kollektive minne. Alf Nilsen-Børsskog er utgitt på kvensk med dikt og romaner, som den første i verden, men utilgjengelig for mange siden svært få tekster er oversatt.

Det er et stort behov for kunst- og kulturuttrykk innen det kvenske, steder å vende seg til for å søke identitet, fellesskap og dialoger med seg selv eller andre. Uansett om man er kvensk eller ei, så er vandrestillinga *Tuulessa – I vinden* en slik trygg møteplass.

Et rasert kulturelt fundament

Da jeg sommeren 2022 tok min første reise til noen av mine forfedres utvandningssteder i Kemijoki, Tornedalen og Inari, fant jeg frem til grunnmuren i Oinas hvor min stammor Anne Reeta Johontytär Käärpa-Oinas og stamfar Pekka Oinas-Harju utvandret fra i 1863 til Kallijoki/Skallelv ved Varangerfjorden.

Fundamentet i Oinas lå øde. Kampesteinene var skjult i et villnis. Jeg brøt meg gjennom til jeg omsider fant grunnmuren til huset og fjøset de reiste fra. Et rasert kulturelt fundament, men likevel noe jeg kan bygge videre på.

Det mangfoldige nord

Samtiden er preget av identitet, mangfold og inkludering. Alt ligger til rette for en videre kvensk oppvåkning og utvikling og et mer mangfoldig nord. Kvenene kan ikke lenger forbli tause og usynlige – det må foregå kontinuerlige samtaler på tvers av profesjoner, generasjoner, etnisiteter og landegrenser.

Vandrestillinga *Tuulessa* og denne katalogen er en del av disse samtalen og et samtidsdokument for mye av det som har rørt seg i kvensk kultur de siste årene. Denne brytningstiden har blitt beskrevet som en vår og en vårflom for kvenene, og utstillinga henter også navn fra naturens bevegelser: *I vinden*.

Velkommen inn!

Kjersti Feldt Anfinssen

Født i: Bodø.

Bosted: Oslo.

Tittel: Forfatter, tannlege og dj.

Tuulessa-tilknytning: Redaktør for utstillingskatalogen.

*Æ føle at det her kvenske, og norskfinske og finske i nord,
det er bare en sånn evig jævla diskusjon.
Men det e jo det som e, det e følelsa involvert i det.*

Ivar Beddari, skuespiller, Kvääniteatteri 2021

Begreper er aldri nøytrale

Ordet kven har lenge vært negativt ladet, men har de seneste årene fått et mer positivt innhold. Offisielt heter den nasjonale minoriteten kvener/norskfinner, men kvenbegrepet brukes stadig mer. Det har blitt viktig for å styrke kvensk kultur og språk.

I Tuulessa – I vinden brukes derfor begrepet kven. For en del er det derimot mer naturlig å bruke norskfinsk, finskøttet eller finsk.

Fra forskning til utstilling

Ønsket om å formidle forskning av kvensk kulturarv på en ny måte har resultert i vandretstillinga *Tuulessa – I vinden*.

Kjersti Feldt Anfinnsen

Forskningsformidling er å kommunisere innsikter, arbeidsmåter og holdninger fra spesialisert vitenskap. De siste årene har forskningen ved UiT Norges arktiske universitet i Alta vært økende når det gjelder kvensk kultur. Forskningsprosjektet IMMKven (2017–2022), som var et samarbeid med Vadsø museum – Ruija kvenmuseum og Nicolaysen Film, har ført til vandretstillinga *Tuulessa – I vinden*. I arbeidet med utstillinga er samarbeidet ytterligere utvidet til også å inkludere Kainun institutti – Kvensk institutt i Børselv, Alta museum, Nord-Troms museum IKS og Haltiin kväänisentteri – Halti kvenkultursenter IKS i Nordreisa, UiT Norges arktiske universitetsmuseum og Universitetsbiblioteket.

Utgangspunkt for utstillinga

I *Tuulessa* dyttes fersk forskning ut i verden. Forskerne i prosjektet IMMKven er professor Trine Kvidal-Røvik, doktorgradsstipendiat Gyrid Øyen, professor Kjell Olsen og professor Stein Roar Mathisen. Sammen med prosjektleder og filmskaper Kristin Nicolaysen har forskerne undersøkt hvordan kvensk kulturarv er synlig i dag – i familier, på museum og innenfor kulturnæringer – med særlig fokus på stedene Nordreisa, Vadsø og Skallelv.

Velkommen inn i forskningen

Trine Kvidal-Røvik forteller at forskningsprosesser mange ganger kan virke uangripelige utenfra. Det kan virke som man må være del av et akademisk miljø for å få tilgang til forskningen og for å se det som ligger bak. Dessuten er forskningsresultater ofte ikke bredt tilgjengelige.

- Det er viktig at forskning blir formidlet og delt, sier Gyrid Øyen.
- Når jeg tenker på *Tuulessa*, så håper jeg at utstillinga kan føre til nysgjerrighet når det gjelder forskning og hva forskning kan være, sier Kvidal-Røvik.

Hun forteller at i tradisjonell formidling av forskning fremstår forskningsprosessen ofte som velorganisert, veloverveid, strukturert og nøye planlagt, men at forskning også drives frem av en usikkerhet og uorganiserte prosesser.

– Vi er jo drevet av at det er noe vi ikke vet, noe vi er nysgjerrige på, noe vi vil forstå bedre, sier hun. – Denne usikkerheten innebærer også at vi ikke alltid vet hvilken tilnærming som er den beste for å forstå fenomenet.

I IMMKven-forskningen, som tar for seg hvordan kvensk kulturarv kommer til uttrykk i dag, er denne usikkerheten også en del av prosessen.

Ingen enkle svar

Doktorgradsstipendiat Gyrid Øyen forklarer at forskere i sitt virke møter en kompleksitet og en uro som ikke kan – og kanskje ikke bør – glattes ut. Det finnes sjelden enkle svar. Uroen rommer mangfold, kompleksitet, motsetninger, tvetydighet, usikkerhet, ulike fortellinger og perspektiver, og forskningsprosessen driver stadig frem flere og nye spørsmål.

IMMKven har for eksempel tatt utgangspunkt i noen spørsmål om kulturarv og om hvordan kvensk kulturarv kommer til uttrykk i dag, men i utforskningen av disse spørsmålene skapes enda flere forbindelser og spørsmål som også er relevante for å forstå hvordan kvensk kulturarv uttrykkes i dag.

Å utforske sammen

Øyen, som skriver på en doktorgrad som en del av prosjektet IMM-Kven, har tidligere jobbet som formidler ved Vadsø museum – Ruija kvenmuseum. Hun har dermed mye erfaring med utstillingsarbeid, men har i utviklingen av *Tiulessa* fått kjenne mer på utvikling av utstilling fra et forskerperspektiv.

– Jeg synes det er vanskelig å dra opp helt tydelige skillelinjer mellom de prosesser som dreier seg om å utvikle en utstilling og de prosesser som dreier seg om å utvikle et forskningsprosjekt, sier hun.

Verdifulle ulikheter

I refleksjoner rundt forskningen har Kvidal-Røvik og Øyen sett at dialoger på tvers av profesjoner er verdifullt. På vei mot utstillinga har IMMKven hatt mange samarbeidspartnere og bidragsyttere.

– Når man gjør noe sammen på tvers av ulike ståsteder, blir noe spennende til underveis, sier Kvidal-Røvik.

Trine Kvidal-Røvik

Født i: Vesisaari/Vadsø.

Bosted: Alattio/Alta.

Tittel: Professor i kommunikasjon og kulturfag og prodekan forskning.

Tuulessa-tilknytning: Prosjektleder for IMMKven, deltaker i formgivning og tekstarbeid til utstillinga.

Gyrid Øyen

Født i: Peruna/Bergen.

Bosted: Alattio/Alta.

Tittel: Doktorgradsstipendiat.

Tuulessa-tilknytning: Idé, formgivning, tekstarbeid, montering og formidling av utstillinga.

Forsker-kunstner-dialog

– Da æ begynte å jobbe med det kvenske, og si høyt at æ va kven, så fikk æ mange spørsmål: Kem e kvenan, kordan ser dem ut, kor bor dem og ka gjør dem?

Kristin Nicolaysen

IMMKven-gruppen møter kunstner Åsne Kummeneje Mellem mens hun monterer sin første separatutstillinga – *Kven er kven?* – ved Vadsø museum – Ruija kvenmuseum i 2019.

Da ideen om å lage utstillinga tok form, ble Kummeneje Mellem invitert med som samarbeidspartner med kunstnerisk veiledning og formgivning som tyngdepunkt. Som ung kunstner og fotograf, dypt engasjert i kvensk tematikk, ble hun en viktig ressursperson for forskningsgruppen IMMKven. Blant flere kunstneriske bidrag lager hun verket *Tieonankara*.

– En forskningsprosess og en kunstners utforskning har mye til felles, sier hun. – Når jeg begynner en ny prosess, så går jeg inn i en utforskningsprosess, men samtidig forholder jeg meg til et materiale som allerede finnes.

Kunstneren forteller at det har vært svært givende å jobbe sammen med forskerne.

– Det å sette kunstnere og forskere i samme rom, slik vi har gjort i utviklingen av *Tuulessa*, det burde man gjøre mer av. Våre respektive utforskningsprosesser er overraskende like.

Kontaktpunkt

– Jeg har min egen kvenske huskeliste som jeg tror forskergruppen og jeg har til felles, nemlig å bruke det man har når det gjelder materiale, teknikk og kunnskap, og ikke minst formidle det kvenske åpent slik at andre føler seg invitert inn, sier hun.

– Som kvensk kunstner leter jeg hele tiden etter visuelle holdepunkter innenfor det kvenske. Det er en gullgrube for en kunstner å kunne samarbeide med forskere og aktører som sitter på så mye spennende kunnskap, og som ønsker å fremstille dette visuelt.

Kjenne på grensene

Åsne Kummeneje Mellem arbeider mye med naturmaterialer, og synes dialogen med materialet er spennende.

– Strekker man det til ytterpunktene, brister det. Jeg leter etter det rommet der både jeg og materialene kan få utfolde seg. I arbeidet

med *Tuulessa* ble jeg inspirert til å prøve ut nye materialer. Dette ble aktuelt i forbindelse med verket *Tieonankara*, som skulle symbolisere forskningsprosessen i form av en forskeruro.

Forskeruroen skulle først lages av røtter, som Kummeneje Mellem ofte jobber med.

– Etter en reise til Finland så jeg en mengde himmelier, sier hun.
– Hjemme på kjøkken, på bibliotek, kunstbutikker, de var liksom overalt. Symmetriske, flotte halmkroner med trekant på trekantform laget av halmstrå. Disse konstruksjonene er midlertidige dekorasjoner som man også kan se i norske hjem rundt juletider, men i Finland var de overalt. Halmstrå egner seg ikke i en konstruksjon som skal flyttes fra sted til sted, da brister de. Men pappsugerør holder, uendelig mange pappsugerør.

Tieonankara

Tieonankara henger fra taket, som en uro. Den fremstår som både myk og kantete, konkret og abstrakt, kompleks og enkel. Under ligger en sirkelformet plate som rommer noen av de mest sentrale forsknings-spørsmålene i IMMKKven:

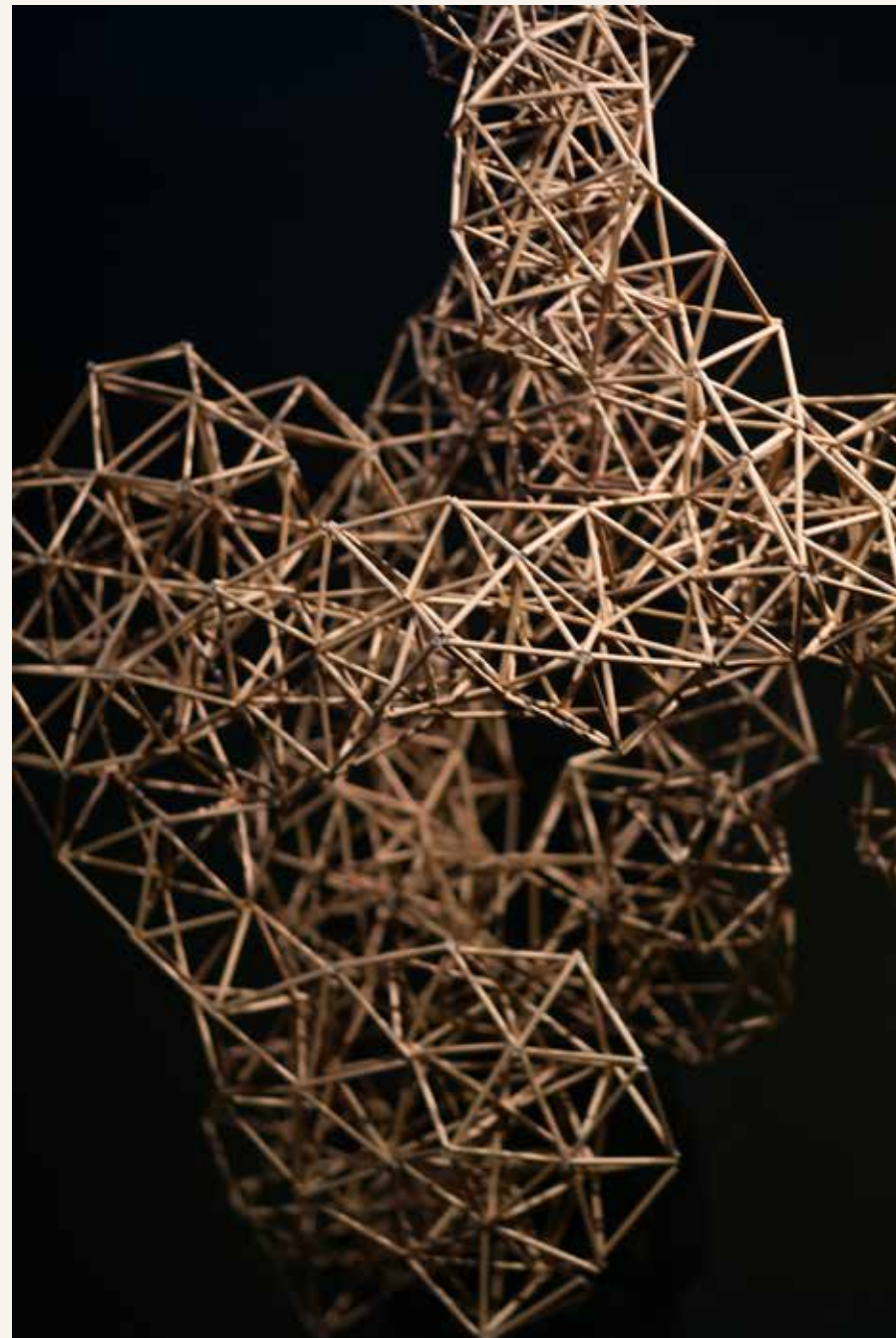
- Hvilke arenaer er viktige for å synliggjøre kvensk kulturarv?
- Hvordan skapes nye uttrykk for kvensk kulturarv?
- Hvordan lever et morsmål som ikke brukes daglig?
- Hvordan er kvensk kulturarv synlig på «kvenske steder»?
- Hvordan blir kvensk kulturarv synliggjort i museene?

Verket er en del av den visuelle profilen til *Tuulessa*, og er gjenstand for mange spennende diskusjoner.

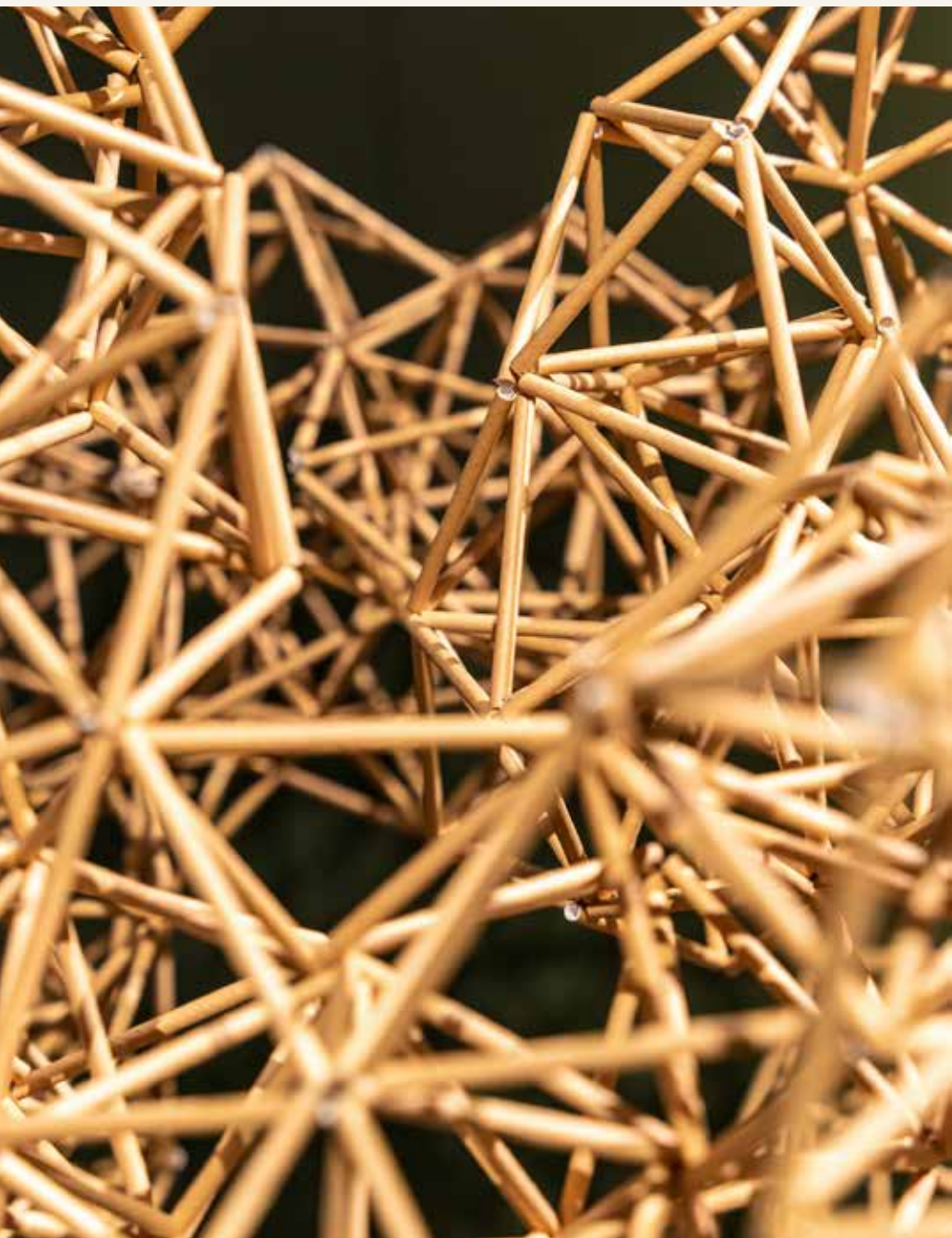
– Det er interessant å se hvordan den får eget liv og nytt uttrykk hvert sted den kommer til, og hvilke ulike assosiasjoner og diskusjoner den utløser, sier Kummeneje Mellem.

Kvensk språk brukes på flere måter i utstillinga. Publikum får muligheten til å lytte til det, lese det og lære seg noen setninger og ord.

– Med den samlede kompetansen vi har her, har vi en helt annen mulighet til å fremme språket enn når jeg jobber alene som kunstner, sier Åsne Kummeneje Mellem. – Når du jobber med det kvenske, så er det veldig lett å føle seg liten. Derfor er det så mye kraft og tyngde i et tverrfaglig samarbeid som dette. Du får samlet ulik kompetanse, og alle disse sitter på hvert sitt nettverk.

Åsne Kummeneje Mellem

Født i: Tromssa/Tromsø.

Bosted: Tromssa/Tromsø.

Tittel: Billedkunstner.

Tuulesa-tilknytning: Kunstner og kunstnerisk veileder for utstillinga og billedredaktør for katalogen.

Museet som kontaktsone

Kvenkulturen har vært i vinden de siste årene. Det er utgangspunktet for utstillinga *Tuulessa – I vinden*, som er basert på forskningsprosjektet IMMKven i regi av UIT Norges arktiske universitet.

Kaisa Johanna Maliniemi

I *Tuulessa* kan man oppleve den kvenske kulturen i dag, og man får et innblikk i hvor mangfoldig den er. Utstillinga er også et møtested som skaper dialog på flere nivåer.

Prosessen

Forskere fra universitet, museumsansatte fra flere museer i Troms og Finnmark, kvenske kunstnere, representanter fra minoritetsgruppen og andre aktører som arbeider med den kvenske kulturen har samlet seg og utvekslet ideer på kvenske arrangementer og festivaler helt siden høsten 2018. De viktigste momentene i denne prosessen har vært inkludering og involvering.

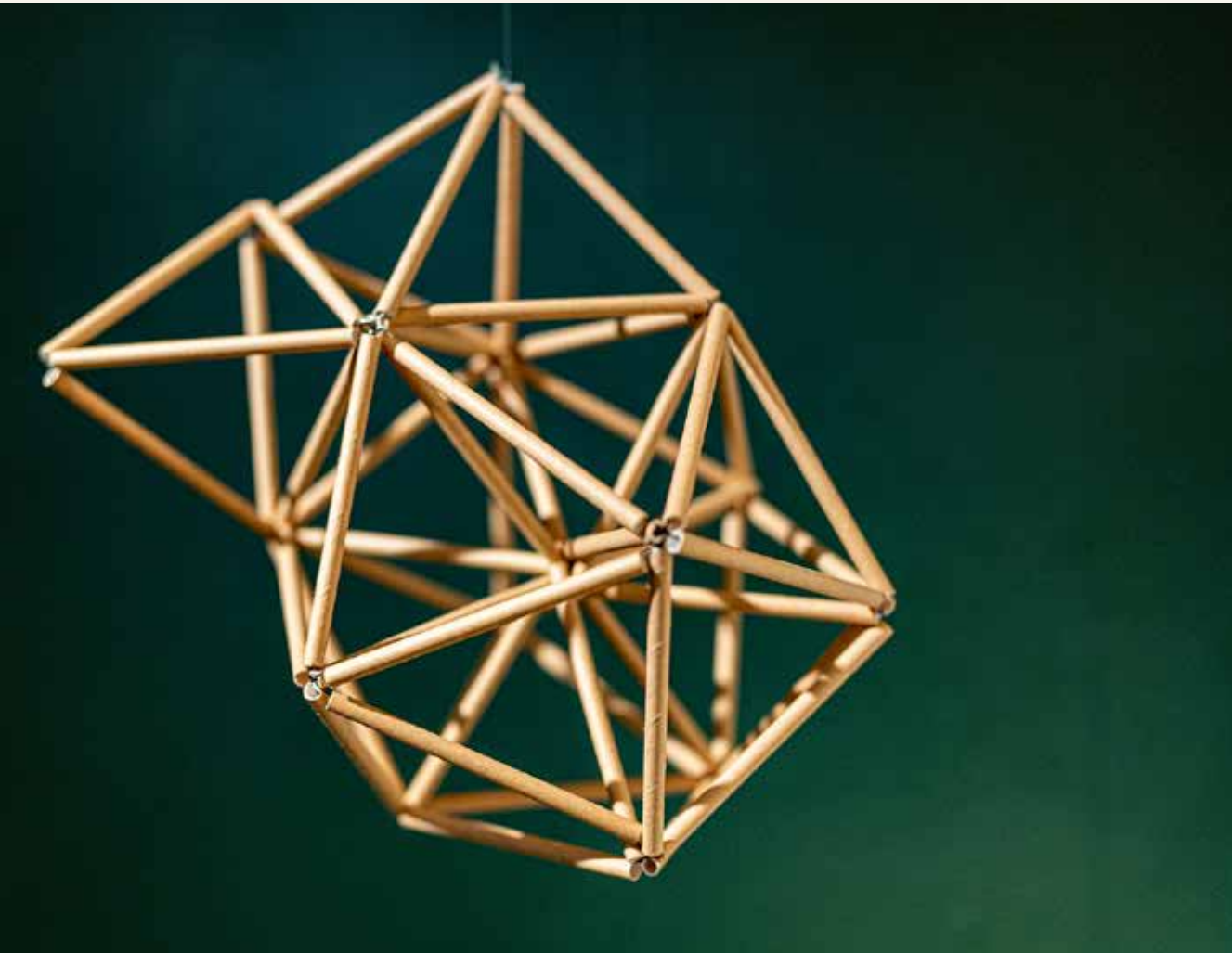
Produksjonen av *Tuulessa* ble et møtested – et konsept som samsvarer med James Cliffords idé om museer som kontaktsone. Han har lånt termen fra Mary Louise Pratt, som refererer til et rom der kulturer som befinner seg i hierarkiske kontekster kan møtes. Clifford har videreført begrepet til museumssammenheng med ønske om at museene kan bli et sted der minoritetskulturer møtes. Samtidig er kontaktsone et analytisk verktøy for å forstå og reflektere over hvordan erfaringene kan være fruktbare for videre arbeid med lignende prosjekter.

Det tredje rom

Pratt/Cliffords begrep har noen paralleller med Homi K. Bhabhas term *det tredje rommet* fra boka *The Location of Culture* (1994). Bhabhas tredje rom kan oppfattes som et symbolsk sted der ulike tanker, utsagn og meninger møtes, blandes og kanskje føyes sammen til noe helt nytt – et mulig rom for endring. Her finnes mulighet til å utfordre og endre maktforhold og skjevheter knyttet til for eksempel artikulasjoner av minoritetskultur, som i dette tilfellet er den kvenske kulturen. Teorien om det tredje rom handler langt på vei om hybridisering der kulturer er i interaksjon med hverandre.

Dialog som metode

Prosjektets hovedgrep har vært dialog og dens metoder. I de siste årene har dialog som metode blitt anvendt i museumsprosjekter som omhandler minoriteter og marginale grupper. Gjennom dialog har margi-

nale grupper hatt mulighet til å påvirke utstillingaas innhold og ferdige resultat. For at dialog som metode skal kunne fungere i et flerkulturelt samfunn, bør museet være åpent for å lytte og forstå nye stemmer og fortellinger og eventuelt identifisere uenigheter. I dette prosjektet dreide dialog som metode seg om å utvikle møter mellom forskerne, arbeidsgruppen, museets håndverkere, kunstnerne, minoritetsgruppen og andre aktører som deltok i prosessen.

Samarbeid

Som del av den dialogbaserte tilnærmingen ble det brukt lytting, involvering, forankring og samhandling som verktøy for utstillinga. Prosjektet har vært metodisk nyskapende gjennom å invitere til samarbeid mellom aktører på forskjellige felt i minoritetssamfunnet, forskningsinstitutter og museer. På denne måten har prosjektgruppen knyttet bånd mellom viktige og ressurssterke personer og fagmiljø i regionen, og brukt dem som prosjektets støttespillere til å innhente ideer og kunnskap.

Fortellingene

Utstillinga er også et møtested for publikum. I enhver kommunikasjons- og formidlingssituasjon vil det være spenninger knyttet til hvilke fortellinger som blir fremhevet – hva som blir fortalt og hva som blir utelatt. Formidlingssituasjonen inneholder nemlig en viss hierarkisk ubalanse: Fortellinger blir ofte formidlet ovenfra og ned. I dette prosjektet ønsket man å finne måter å løse opp denne ubalansen på.

For at besøkende skal klare å lære og huske bedre, brukes ofte *fortellinger* som formidlingsmetode for å binde gjenstander og uttalelser sammen. I denne utstillinga har målet vært å involvere publikum. Derfor gis det lite skriftlig belærende enveisinformasjon. I stedet fremheves individuelle fortellinger der publikum inviteres til å reflektere over sitt eget ståsted i forhold til den kvenske kulturen. På denne måten har besøkende mulighet til å skape sine egne forestillinger og meninger. I tillegg blir kunst brukt som formidlingsverktøy.

Et mangfoldig møtested

Tuulessa er blitt et spennende møtested der det er skapt og skapes dialog mellom produsenter av utstillinga, forskere, kunstnere, formidlere, minoritetsgruppen selv og publikum. Dermed er dialogen blitt mer en interaktiv prosess enn et ferdig resultat.

Kaisa Johanna Maliniemi

Født i: Reisärvi, Finland.

Bosted: Tromssa/Tromsø.

Tittel: Doctor Artium i litteratur med avhandling *Kvenlitteratur i nord. Med spesielt blick på Idar Kristiansens romaner* (2001).

Direktør ved Nord-Troms Museum.

Tuulessa-tilknytning: Referansegruppe for forskningsprosjektet IMMKven og samarbeidspartner i utstillingsprosjektet.

Ette minun lapset oon myötä pelissä, minusta se oon hirmu jännittävä. Het opithaan paljon uusia sanoja ja lauluja. Ko het tulhaan kothiin niin het ootethaan tulevaa päivää.

At ongan mine e med i spelet, det syns eg e veldig spennanes. Dem lære masse nye ord og sanga. Når dem kommer hjem så glede dem sæ til neste dag.

Tove Mette Kristiansen, 2019

Met olima oppinheet ette oli tärkeä saattaa engelskaa ja tyskää.

Vi hadde lært at det som var viktig å kunne, det va engelsk og tysk.

Jon Birkelund, 2017

Mie ringasin papale ja sanoin: Joo, nyt mie olen löytäny uuen polven perheele.

“Hyvä, muistele, muistele” hän sanoi.

Niin mie sanon: “Se oon Peder Pedersen Arbi, kvääni.”

Tuli aivan hiljaista. Se oli hiljaista joukon kauon.

Sitte hän sannoo yhtäkkiä: “Jaa, kummonen sää teilä oon ollu Oslossa nyt?”

Eg ringte til han pappa og sa: Ja, no har eg foinne et nytt ledd i familien.

”Så bra, fortell, fortell” sa han.

Så sir eg: ”Det e han Peder Pedersen Arbi, kven”.

Det blei helt stille. Det va stille ganske lenge.

Så sir han plutselig: ”Og, korsn vær har dåkker i Oslo no?”

Lise Brekmoe, 2019

Justhiin tämä ette siirtäät kielen lapsile, se vaatii väkevän päättäväisyyen.

Just det här att överföra språket till barnen, det kräver en stark beslutsamhet.

Erling Fredrikson, 2019

Mamma, miksi tet että ajatelheet sitä ette mie kans halusin oppiit kvääniä?

Mamma, koffår tenkte dåkker ikke på at æ også ville lære kvensk?

Ilja Nicolaysen Sundelin, 2017

Meillä oon kevväimen ruokahätä. Met emmä saata pärjätä festivaaliitten ja iloittelun avula.

Vi har vårknipe. Vi kan ikke overleve på festtaler og begeistring.

Kristin Mellem, 2021

Yykeänhevonen, sehän oon kvääni, saamelainen ja norjalainen! Sehän pittää tasan olla hevonen myötä pelissä.

Lyngshesten, han e jo kvensk og samisk og norsk!
Det skal jo alltid vera hest med i spel.

Gjermund Vik, 2019

Siemen – Frø

Med kamera fanger Kristin Nicolaysen verdifulle øyeblikk av kulturoverføring mellom generasjoner.

Kjersti Feldt Anfinnsen

Siemen – Frø er laget av filmskaper Kristin Nicolaysen og vises i utstillinga *Tuulessa*, hvor Nicolaysen både er en av initiativtakerne og prosjektleder. Å bruke film som dokumentasjonsverktøy har fungert som en komplementerende innsamlingsmetode til den øvrige forskningen.

– Det innebærer en annen måte å formidle på, sier hun. – Annen type informasjon kommer frem, og de som er med blir synlige kvenske aktører. Folk virker klare til å få fortelle om og vise sin kvenske identitet. I tillegg bidrar film til å se scener, steder, landskap og omgivelser folkene inngår i. Vi får høre musikken, språket og refleksjoner omkring det å være kvensk i dag.

Med *Siemen – Frø* ønsker Nicolaysen å formidle energien og de mange initiativene som utspiller seg i det kvenske miljøet i dag.

– Vi startet jo forskningsarbeidet i 2017, og i hele perioden har det vært brukt ord som at det blåser en kvensk vind, en vårflo og et vårslepp. Dette har vært synlig på de tre arenaene som har vært viktig for oss i forskningsprosessen: I familien, på museum og innenfor kulturnæringer. I revitaliseringsprosessen av kvensk språk og kultur uttrykker mange en lengsel etter identitetsmarkører og etter å kunne språket. Forskningsprosjektet har gitt meg langt større kunnskap om utfordringene ved å overføre et morsmål som ikke lenger er i daglig tale og bidratt til å se dette fra ulike ståsteder.

I filmen ser vi blant annet klipp fra et av hennes egne filmprosjekter, *Isä og Aftenstjernen*, der hennes sønn lærer kvensk fra hennes svigerfar Egil Sundelin.

– Først da Iver Isak var fire år gikk det opp for meg at barna våre har en bestefar som kan kvensk, det språket vi nesten aldri hører eller har hatt muligheten til å lære, sier Nicolaysen. – Jeg hadde ikke tenkt nevneverdig over dette med Iver Isaks to eldre søstre. Jeg spurte Egil om han kunne tenke seg å lære kvensk til Iver Isak og om jeg kunne få følge det med kamera, og dermed var vi i gang med prosessen med filmen *Isä og Aftenstjernen*.

Familiescenene er filmet i Naavuono/Kvænangen og Kallijoki/Skallelv.

– I Skallelv, Egil sitt hjemsted, er det høy himmel og uendelig

horisont mot storhavet, og i øst skimtes Russland, sier hun. – Det at det ikke ble brent ned under andre verdenskrig skaper følelsen av å reise i tid. Både for sjelen og visuelt sett kjennes det godt å være omgitt av hus og naust bygd av solid tømmer og andre materialer som over lang tid har vært med på å forme folks hverdagsliv. Det bidrar til å puste liv i Egils mange fortellinger om levd liv og kunnskap tilhørende stedet og landskapet.

Forskningen har utviklet seg til en vandrende museumsutstilling.

– Til tider følte jeg at vi forsket midt i en trykkoker, og det inspirerte voldsomt til å formidle deler av forskningsarbeidet på en levende måte slik en utstillinga har potensial til – både for å kunne gi noe til miljøene der folk har delt kunnskap og erfaringer og ikke minst bidra til at samtalene, undringen og utforskningen fortsetter, sier Nicolaysen.

– Dyktige folk innenfor kunst, språk, litteratur, historie, håndverk og musikk har kommet til og blitt invitert med underveis, og gamle kultur- og naturskatter som fiskehjell, gardiner, steiner og avdanket materiell har fått nytt liv. Vi har virkelig kjent på gleden av å jobbe med så mange forskjellige uttrykk som en utstilling kan romme og gleden over at så mange vil jobbe med akkurat dette nå. Man kjenner at det lever, folk har hoppet ut av svart-hvitt-bildene og inn i nåtiden med vitebegjær, nysgjerrighet og stolthet. Det er både vemodig, spennende og forfriskende!

Kristin Nicolaysen

Født i: Aksuvuono/Øksfjord i 1970.

Bosted: Allatio/Alta.

Tittel: Filmskaper og museumslektor ved Alta Museum.

Tuulessa-tilknytning: Prosjektleder for utstillingsprosess, idé, formgivning, tekstarbeid, montering og formidling av utstillinga.

Iver Isak: Kom! Du må komme hit.

Bestefar Egil: Hva lurte du på?

Iver Isak: Hva heter det?

Iver Isak holder frem en løvetann klar for å blåses.

Bestefar Egil: Eh..Hm... Sieni.

Iver Isak: Hva betyr sieni?

Bestefar Egil: Frø.

Egil slår etterpå opp i det han kaller den hemmelige boka, slik han gjør når et kvensk ord er glemt eller når han vil dobbeltsjekke om han husker rett. I ordboka finner han: Siemen, frø.

Arbeid og språkoverføring

Egil Sundelin har engasjert seg i det kvenske på mange måter, nå figurerer han også som bestefaren til Iver Isak i dokumentarfilmen *Siemen – Frø* av Nicolaysen Film.

Kjersti Feldt Anfinnsen

I *Siemen – Frø* følger vi Iver Isak og bestefar Egil på fisketur, når de plukker poteter eller multer eller går tur i fjæra – festet til lerretet av mamma, svigerdatter og filmskaper Kristin Nicolaysen – mens samtaler og kommentarer går på kvensk og norsk.

– Hvordan var det å bli spurt om å være med i filmprosjektet?

– Jeg var litt skeptisk med hensyn til motivasjon, tålmodighet og et så tidkrevende prosjekt. I tillegg reiste det spørsmål ved om Iver Isak ville være motivert over flere år. Men jeg var klar over at Kristin ikke hadde så mange valg siden det er få kvenske språkbrukere, sier Egil Sundelin.

Språkutfordringer

Sundelin så også utfordringer med tanke på ordtilfang på kvensk, særlig knyttet til moderne norske begreper.

– Har vi et kvensk begrep, eller må jeg bruke et norsk ord som grunnlag og «kvenifisere» det, for eksempel *biili* og *sykkeli*? For mange slike ord i filmen ville blitt brukt for å vise at kvensk ikke er et eget språk, men paskakieli – et skittspråk. Da vi begynte med prosjektet var jeg klar over at vi måtte ta utgangspunkt i aktiviteter. Vi kunne ikke sette oss ned og lære ordene rundt et skrivebord. Jeg bruker en del tid på å samle inn ord som var aktuelle for den aktiviteten vi skulle filme.

Hjemsted

Det meste av filmingen er gjort i Kallijoki/Skallelv, hvor Sundelin vokste opp. Her snakket han både kvensk og norsk slik han i filmen gjør med Iver Isak, og alltid i forbindelse med arbeid eller aktiviteter.

– Hjemmespråket var tospråklig. Siden språket ble brukt i utearbeid, ble det en naturlig del av den språklige hverdagen. Det var særlig guttene som lærte seg kvensk gjennom aktiviteter med de voksne. De som var på sjøen, fikk ordtilfanget gjennom det som skjedde i båten. Arbeidsspråket var kvensk og ulike redskaper hadde kvenske navn. Fiskeplassene hadde kvenske navn. Det var også slik at kvensk språk ble sett på som voksenspråket som vi skulle «ta etter» for å være karslig. Siden det var et fiske- og småbrukersamfunn, ble det mange

arenaer hvor språket var arbeidsspråket, for eksempel slåttonna, torvtaking og høsting i utmarka. I tillegg måtte vi forholde oss til at stedsnavnene var kvenske. Om vi snakket norsk, kom det alltid inn kvenske stedsnavn. Det var også noen eldre som snakket veldig dårlig norsk. Under de læstadianske møtene var språket kvensk, og det kom ofte egne predikanter fra Finland. Dagligspråket på butikken var kvensk og de politiske diskusjonene foregikk mest på kvensk. Det språklige miljøet la til rette for at vi lærte språket som en naturlig del av oppveksten.

Norsk på skolen

På skolen fikk vi beskjed om at det ikke var lov å snakke finsk. Mange foreldre så nok på språksituasjonen som en hemske for videre skolegang, og la derfor vekt på at barna skulle lære seg norsk. Språkvarianten vi hadde i Kallijoki/Skallelv hadde nok ikke særlig høy status utover miljøet i bygda. Kanskje det er forklaringen på at mange betegnet språket som finsk eller gammelfinsk? Det ga språket en nasjonal tilhørighet. I mange hjem var kvensk et hemmelig språk som ble brukt av de voksne. Dette gjorde at barna nok var ekstra motiverte for å knekke språkkoden.

Kvenske ordtak

Kvenske ordtak var helt vanlig i Kallijoki/Skallelv. Nå er heldigvis noe av disse samlet og gitt ut i boka *Jikti reppii – Gikta river* av Ane Huru Thorseng.

– Min onkel hadde et favorittutsagn som jeg har tatt med meg i livet: Ovi kiini. Ostossa lämmin!/Lukk att døra. Varmen må kjøpes! Det var ofte et slit på torvmarka for å ordne med vinterbrensel. I tillegg måtte vi ut på stranda for å samle rekved når nordøsten slo til med sterk kuling og storm. Rekved var viktig når man fyrte opp saunaen.

Fornorskning

Egil Sundelin tror at de fleste ungene i Kallijoki/Skallelv har følt seg språklig og kulturelt underlegne i forhold til byungene i Vadsø. Kven var en betegnelse som ikke ga status.

– Det var ikke alltid moro å bli møtt med tilrop som «Der kommer kvenongan fra Skallelv» når vi gikk sist i 17. maitoget. Vi var klar over at det ikke var noe positivt i utsagnet. Den språklige delen av fornorskningen gjorde kvenene til en lavstatusgruppe og har nok preget meg mest gjennom årene. Å oppleve et forbud for et språk som var i daglig bruk i bygda gjorde inntrykk. Derfor var vi påpasselige med å ikke «kvenske» på norsk – altså å forveksle b/p og y/u.

Antikvenske holdninger

De sterkeste negative reaksjonene møtte Egil Sundelin på 1970- og 1980-tallet da kvenbegrepet skulle revitaliseres.

– Ofte var det personer i byen (Vadsø) med kvensk bakgrunn som var de sterkeste motstanderne av kvenbegrepet. Vi ble betegnet som egoister i verste forstand. Det ble påstått at vi led av «kvensyken» og at vi drev med forskningsjuks! Det sterkeste jeg opplevde var at NRK Finnmarks faste kåsør i 2008, med utgangspunkt i blanding av blod, betegnet oss kvener som bastarder og språket vårt som bastardspråk. Begrepet bastard refereres i ordbøker og leksika til et uheldig blandingsprodukt i dyreriket.

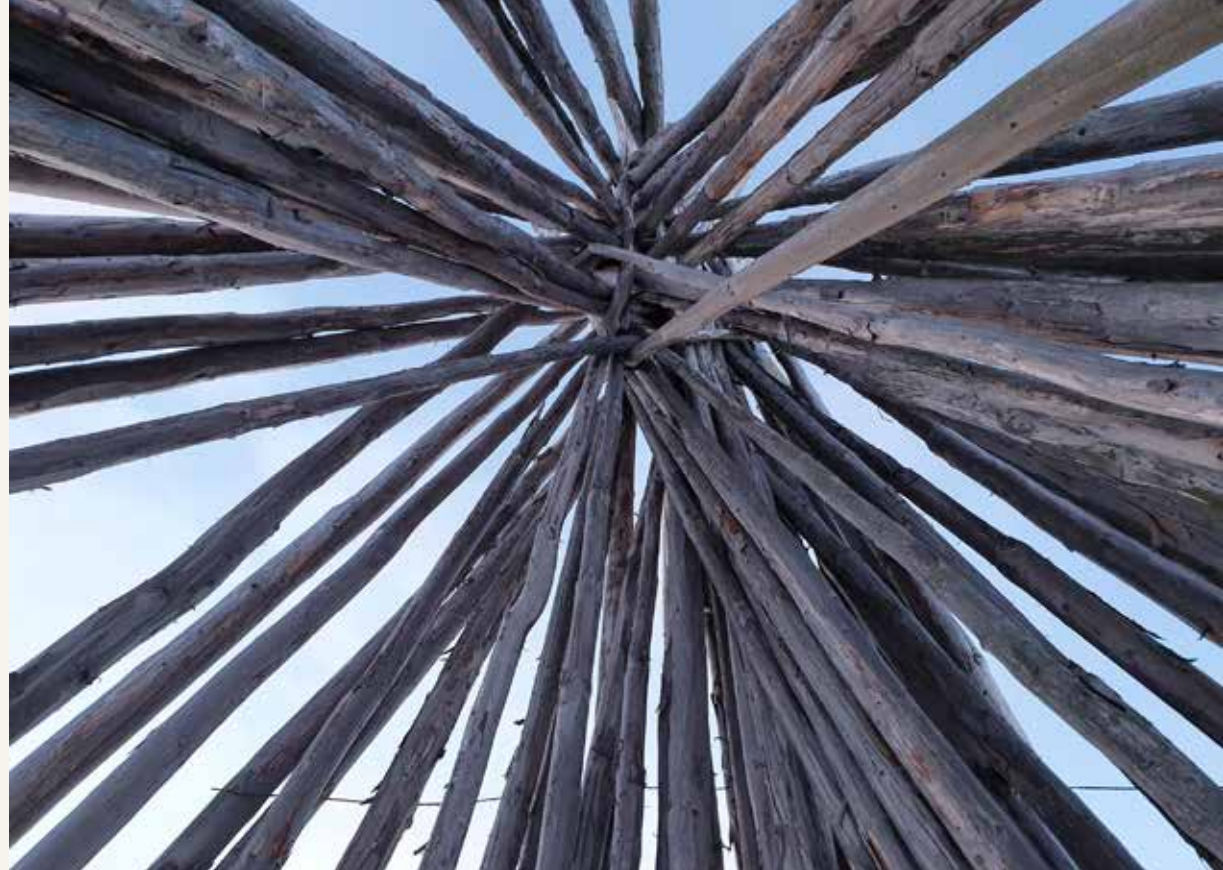
Egil Sundelin var også sterkt engasjert i det politiske arbeidet innenfor Arbeiderpartiet.

– Miljøet i Finnmark Arbeiderparti var preget av antikvenske holdninger. Da vi på 1990-tallet jobbet med å få språklige rettigheter i lovverket, fikk vi klar beskjed fra sentralt og regionalt hold om at kvensk språk var uaktuelt. Vi måtte velge finsk som betegnelse. Det var også uaktuelt å bruke begrepet kvener om oss selv. Så sent som i 1991 vedtok Fylkestinget i Finnmark – mot tre stemmer – at det ikke fantes kvener. Det var i det store og hele vanskelig å ta opp kvenske rettigheter. Faktisk har jeg opplevd at det under et møte i Finnmark Arbeiderparti kom forslag om at jeg skulle nektes ordet og kastes ned fra talerstolen fordi jeg tok opp kvenenes situasjon som minoritet i fylket. Alt dette må man i dag se på som et resultat av en streng for forskningspolitikk overfor kvenene og at man politisk hadde vansker med å forholde seg til to minoriteter – samer og kvener.

Identitetsutvikling

Bruken av begrepet kven om seg selv har vokst frem hos Egil Sundelin gjennom kunnskapen han har ervervet gjennom utdanning og forskning.

– Jeg har ikke alltid brukt betegnelsen kvensk om meg selv. Det har med statusen vi skallelvværingene hadde i bybildet. Bruken av kvenbegrepet har vokst frem gjennom kunnskap, utdanning og forskning. Samholdet mellom oss kvener som gruppe ble styrket da vi oppdaget at det fantes kvener utenfor Varanger. I tillegg har den samiske organiseringen og identitetsutviklingen hatt betydning for å styrke min egen identitetsutvikling. Kanskje det viktigste bidraget til at jeg nå bruker kvenbegrepet om meg selv er at de internasjonale minoritetskonvensjonene Norge har ratifisert gir oss som minoritetsgruppe juridiske rettigheter.

Egil Sundelin

Født i: Kallijoki/Skallelv.

Bosted: Alattio/Alta.

Tittel: Sosiolog og leder i Kväänin kielitinka
– Kvensk språktig.

Tuullessa-tilknytning: Med i referansegruppa
til IMMKven.

Sitater fra det offentlige rom

Selv om i en kreds flerheden af børnene ikke forstaar, maa læreren dog altid have de ovenfor givne bestemmelser for øie og saaledes lade sig det være magt-paaliggende, at det lappiske eller kvænske sprog ikke bruges i videre udstrækning, end forholdene gjør uomgængelig fornødent.

Wexelensplakaten 1898, §4

Målet for det hele var: Å føre samene og kvenene inn i det norske kultursamfunnet og sikre Finnmark for Norge.

Helge Dahl, pedagog og skolehistoriker, 1956

Fornorskingen ble trukket inn i utvikling av næringslivet, kommunikasjonene, kirkepolitikken, forsvarspolitikken – kort sagt de aller fleste områder av samfunnslivet og moderniseringen av samfunnet.

Knut Einar Eriksen og Einar Niemi, historikere, 1981

Utgangspunktet for norsk politikk i forhold til de etniske minoritetene i Norge, er at vi ønsker å gi det kulturelle mangfoldet gode og frie vilkår – uten at det skjer i form av særbehandling av utvalgte minoriteter.

Politisk rådgiver for Brundtland-regjering, foredrag på Kvenseminar, Tromsø, 1994

Troms fylkeskommune anerkjenner at det er behov for et stort løft dersom kvensk språk og kultur skal ha gode levevilkår i fremtiden.

Handlingsplan for kvensk språk og kultur i Troms 2017–2020

Norske myndigheter har i perioder frem til slutten av 1900-tallet ført en politikk overfor samene, kvenene og norskfinnerne som fikk alvorlige negative konsekvenser for deres kultur, språk, identitet og levekår. Denne politikken betegnes ofte som fornorskingspolitikken.

Mandat Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2018

Kunsten å oversette

– **Engasjement og meninger rundt det kvenske språkets utvikling er bra, sier Hilde Skanke, daglig leder ved Kainun institutti – Kvensk institutt.**
– **Å oversette gir oss en mulighet til å gå inn i nye verdener, sier Mari Keränen, som sammen med kollegaer har oversatt utstillingstekstene til *Tuulessa – I vinden*.**

Kjersti Feldt Anfinnsen

Hva er de vanligste oppdragene dere får med tanke på oversettelse?

- Det er et mangfold av tekster og ulike sjangre – sangtekster, utstillingstekster, dikt, læremateriale, fagtekster, pressemeldinger, politiske dokumenter osv. Vi lærer oss noe nytt for hvert oppdrag.
- Kvensk er en finsk dialekt, er noe jeg ofte får høre. Men det stemmer vel ikke?
- Kvensk ble anerkjent som eget språk i 2005, og har også forskjeller fra finsk som gjør at man kan betrakte det som eget språk. Kvensk er nært beslektet med finske dialekter, men har eksistert i Norge i mange hundre år og har ikke tatt del i den finske språkutviklingen.

Finnes det flere myter om kvensk språk?

- Ja, særlig blant de som ikke kan kvensk. For eksempel at det bare er å snakke norsk og så sette en i bak ordene.

Hvordan går man til verks for å lage et nytt ord?

- Det er flere muligheter, for eksempel å låne fra finsk, meänkieli eller norsk. Oversettelseslån er når man oversetter deler av ordet fra originalspråket til allerede eksisterende ord på kvensk. Man kan også bruke et eksisterende kvensk ord og bygge videre på det, eller velge å omskrive slik at man forklarer i stedet for å lage et ord.
- Det er viktig å tenke på språkbrukerne. Er ordet forståelig for kvensktalende? Noen ganger kan det være et argument for å låne eller ikke låne et ord fra finsk, andre ganger ser oversetteren kanskje til andre språk som tysk, engelsk eller samisk for å få en idé til en passende oversettelse.

Har *Tuulessa* bidratt til å utvikle nye kvenske ord?

- Vi har utviklet flere nye kvenske ord til utstillinga, blant annet disse:
 - siirtonäyttely – vandreutstilling
 - äänitaie – lydkunst
 - lukemisnurkka – lesekroken
 - haamustaja – formgiver
 - levottomuus – uro
 - suojelupolitiikka – forvaltningspolitikk

Hva er de største utfordringene med å oversette til kvensk?

- Det er helt klart en utfordring at kvensk mangler mange ord, og nett-opp derfor er oversetting så viktig. Det er med på å øke ordtilfanget. Hva X heter på kvensk er et av de vanligste spørsmålene vi oversettere får. Vi pleier å svare: Kan du gi et eksempel på hvordan du ville brukt ordet? Å oversette er en kunst. Eller en kunnskap. Man må se på den norske originalteksten som en helhet, men man må også se på detaljene, noe som har stor betydning.
 - La oss ta som eksempel tittelen *Uro*. Uro er en følelse, og følelser er subjektive. Er det en positiv eller negativ følelse? Kan konteksten endre på meningen? I originalteksten står det: «Forskningsprosessen drives frem av uro.» Da er uro en positiv kraft, ikke en følelse som lammer. Vi har valgt å oversette uro til *levottomuus* – en indre følelse av å få noe nytt i gang.

Møter dere mange følelser i deres arbeid ved Kvensk institutt?

- Ja. Det kan være at noen er veldig uenige i hvordan vi oversetter eller at vi oversetter for mye eller for lite til en variant eller dialekt. Eller at noen blir veldig rørt av at for eksempel en sang blir oversatt til kvensk. Kritikkk trenger ikke være bare negativt. Det er bra at det er engasjement og meninger rundt det kvenske språkets utvikling.

Käsitykset ei ole koskaan nöitraalit

Sana kvääni on kauon ollu negatiivisesti laattu, mutta viimisten vuositten aikana se on saanu positiviseman meiningin.

Viralisesti nasunaalisen minorigiteetin nimi oon kväänit/norjansuomalaiset, mutta kvääni-sannaa piethään useammin ja useammin.

Se oon tullu tärkeä niin ette lujittaa kväänin kulttuuria ja kieltä.

Sen tähän tässä näyttelyssä piethään sannaa kvääni.

Muutamille se oon luonolisempi pittääät sannoi norjansuomalainen, suomensukunen tahi suomalainen.

Begreper er aldri nøytrale

Ordet kven har lenge vært negativt ladet, men har de seneste årene fått ei mer positiv betydning.

Offisielt heter den nasjonale minoriteten kvener/norskfinner, men kven-begrepet brukes stadig mer.

Det har blitt viktig for å styrke kvensk kultur og språk.

I utstillinga brukes derfor begrepet kven.

For noen er det mer naturlig å bruke norskfinsk, finskættet eller finsk.

Words are never neutral

The word Kven has long been negatively charged, but in the last years it has taken on a more positive meaning.

The official national minority name is Kvens/Norwegian Finns, but Kven is used more and more.

The name has become important for boosting Kven language and culture.

The word Kven is therefore used in this exhibition.

Some people feel it is more natural to use Norwegian-Finnish, "of Finnish origin", or just Finnish.

Biblioteket

Universitetsbiblioteket (UiT) ved Johanne Raade og Philipp Konzett har satt sammen et utvalg av kvensk litteratur til *Tuulessa – I vinden*.

Kjersti Feldt Anfinnsen

Hva finnes av kvensk litteratur hos dere?

– Arbeidet med kvensk språk og kultur er viktig for oss, sier Johanne Raade ved UiT. – I den sammenheng har vi litteratur som er skrevet av forfattere som selv oppfatter seg som kvener samt litteratur om det kvenske. Mye av litteraturen er på norsk, men det finnes også noe på kvensk.

Hvordan vil du betegne utvalget som er gjort til utstillinga?

– Utvalget til denne utstillinga er noen smakebiter av det som finnes på Universitetsbiblioteket, sier Raade.

Konzett legger til: – Til utstillinga valgte jeg ut noen kjente bøker, for eksempel *Paulaharjus Kvenene – et folk ved Ishavet* og Alf Nilssen-Børsskogs Kuosuvaaran takana, både skjønnlitteratur og fagprosa om ulike emner, samt noen nyere titler, for eksempel *Jikti reppii – Gikta river: ord og uttrykk fra Skallelv*.

Har du noen favoritter eller noen bøker du spesielt vil trekke frem?

– Selv er jeg mest interessert i språkvitenskap, sier Konzett. – På det området vil jeg gjerne trekke frem den kvenske grammatikken av Eira Söderholm.

– Siden 2016 er det *Veiviser i det mangfoldige nord*, en samling utvalgte artikler av Einar Niemi i forbindelse med hans 70-årsdag, som er utlånt flest ganger ved Universitetsbiblioteket, tett etterfulgt av Samuli Paulaharjus *Kvenene – et folk ved Ishavet*. Den ferskeste boka er *Kvener, skogfinner, tornedalinger, karelere, vepsere og ingermanlandsfinner. Onhan meitä vielä! Jo visst finnes vi!* av Bente Imerslund, som også er den boka som per desember 2022 er sist utleid.

Er kvenske bøker synlige i deres bibliotek?

– For noen år siden fikk vi opprettet egne klassifikasjonsnummer for kvensk språk og kvensk litteratur, sier Konzett. – Nye bøker blir plassert på disse numrene, slik at de blir mer synlige på hylla og ikke «drukner» i sekkekategoriene østersjøfinske språk og finske språks litteratur. Det finnes også en kvensk bibliografi. Dessverre har vi de siste årene ikke hatt ressurser til å oppdatere bibliografien.

Kyläpeli – fortellinger om barnehandel

Fortellingene om kvenske barn som ble sendt med reindriftssamer over grensen til Norge for å reddes fra uår og hungersnød i Tornedalen er mange og spredt over store områder i en lang tidsperiode.

Stein Roar Mathisen

Som folklorist fattet jeg interesse for hvordan disse fortellingene stadig engasjerte nye mennesker og hvordan de har endret seg gjennom tiden. Barna har blitt hovedpersoner i fortellinger med forskjellig utgangspunkt, som gir uttrykk for veldig forskjellige holdninger til de hendelsene som danner den historiske bakgrunnen. Dette kan igjen knyttes til ulike holdninger til politiske utviklingstrekk på Nordkalotten og hvordan dette påvirket relasjonen mellom de ulike folkegruppene som befolket og brukte dette området.

Ulike vurderinger

Det finnes en reell historisk bakgrunn for fortellingene, selv om handlingene har blitt vurdert ulikt. Først ute og godt skriftlig dokumentert er synet til den norske øvrigheten, som stilte moralske spørsmål både ved de foreldrene som sendte barna fra seg og motivene til de norske som skulle ha kjøpt barna av samene. Forfatteren Carl Schøyen, som senere skrev om denne barnehandelen, hadde tilgang til muntlige kilder i Sør-Troms, men i boka *Tre stammers møte* fra 1918 er han mest opptatt av å rettferdiggjøre de negative konsekvensene grensestengingen i 1905 hadde hatt for reindriftssamene i dette området. Mens disse samene fremstilles negativt fordi de utnytter barnas utsatte posisjon og gjør dem til handelsvarer, fremstilles kvenbarna i et bedre lys. Men det er fordi de raskt fornorskes når de blir del av norske familier.

For Schøyen var målet med å skrive boka helt klart å vise at fornorskningen av et mangelkulturelt Nord-Norge ville representere et fremskritt.

Tre stammers møte

Mot slutten av 1900-tallet får forståelsen av «tre stammers møte» et nytt innhold, og viser til det vellykkede samvirket mellom samer, kvenner og nordmenn som hadde eksistert i nord gjennom lang tid og som

godt kunne tjene som en modell også for fremtiden. Dette idealet kom til uttrykk i litteratur, film og teater, og det er akkurat dette synet på et positivt samvirke mellom ulike folk som danner grunnfortellingen i teaterforestillingen *Kyläpeli*, som gjennom flere årlige oppsetninger har engasjert folk i Nordreisa-området, både som skuespillere, frivillige og publikum. Her fremstilles samene som kvenbarnas hjelpere, og siden de kommer til områder der det allerede finnes flere kulturer, kan også det kvenske språket bevares. Det som fremheves her er at fornorskning ikke er noen god løsning for et fremtidig samfunn. For at den kvenske kulturen skal blomstre, er nasjonalstatenes grenser mer av et problem enn en løsning.

Stein Roar Mathisen

Født i: Skånland.

Bosted: Alattio/Alta.

Tittel: Professor emeritus i kulturvitenskap.

Tuulesa-tilknytning: Prosjektdeltager i IMMKven og utstillingsprosess.

Sitater fra intervjuer i IMMKven-forskningen

men jeg føler det er ingenting igjen av det kvenske

på museet begynte jeg å tenke, oi, det er jo min historie også

skal et språk bestå, må det prates

med røde streker og korrigering fikk de vasket bort veldig mye av mitt kvenske språk

det kvenske har jeg måttet kjempe for fra jeg var liten

folk rundt har for lite kunnskap

vi er her enda

vi er ikke en dugnad

jeg sier ikke jeg er kven, jeg er nå mer en sånn finnmarkshybrid

tørre å si det uten at man føler noe skam over det

etternavnet mitt er det nærmeste symbolet jeg har

man blir ikke kvensk nok

jeg føler det er så mange plasser i samfunnet akkurat nå som på en måte trenger et generasjonsskifte

jeg roper ikke ut at jeg er kvensk til alle jeg møter, men med en gang temaet kommer opp så sier jeg jo stolt at jeg er kven

i familien har jeg ikke så mye tilknytning til det finske fordi vi jo er en norsk familie

folk vet ikke hva kvener er, ikke engang i Nord-Norge vet dem

den finske og kvenske kulturen taper mye på at den kanskje ikke føres videre i hjemmet

de kom egentlig fra Tornedalen, så det er stor grunn til å tro at det er sikkert både samisk og finsk og alt mulig der, sikkert svensk også

museet er en god måte å vite hvorfor det er så mye sånne kvenske spor som man kanskje ikke legger så godt merke til

det er altfor lite, etter min mening, info om kvener andre plasser enn der hvor kvener faktisk er

hjemme så bryr jeg meg jo ikke om hva vi kaller eller definerer det, jeg går jo ikke rundt og definerer ting vi gjør som verken kvensk eller finsk eller norsk i mitt eget hjem

hvis jeg snakker fritt, så bruker jeg jo ikke norskfinsk, det er jo noe en tar med seg på veien, når det liksom trengs, av en eller annen grunn

jeg kjenner et fellesskap, særlig når jeg snakker kvensk

jeg er jo ikke bare kven, jeg er nå noe annet også

man trenger jo på en måte andre for å se seg selv også

Viktige symboler

Minoriteter har behov for å være synlige for å utvikle seg i dagens samfunn.

Kjell Olsen

I en nasjonal *spørreundersøkelse* utført av Norges institusjon for menneskerettigheter, var det bare 10 prosent av de spurte som mente at folk flest kjenner svært godt eller godt til fornorskningspolitikken overfor kvener/norskfinner. Videre var det 80 prosent av befolkningen som mente at de hadde liten eller ingen kunnskap om kvener/norskfinner i dag. Dette tyder på at den norske befolkningen vet lite om den kvenske befolkningen, og en av grunnene til dette kan være at det kvenske er nokså usynlig for de aller fleste.

Kvenske symboler

Mens de fleste gjenkjenner samiske symboler i nordnorske byer og tettsteder, er det langt sjeldnere at man ser noe typisk kvensk. Det betyr ikke at lokalbefolkningen på disse stedene ikke oppfatter steder som kvenske, men at det for utenforstående eksisterer få kvenske symboler som er gjenkjennelige i det offentlige rom. Det som for deler av lokalbefolkningen kan oppfattes som et kvensk sted, blir noe som for folk utenfra oppfattes som en del av det norske.

Den kvenske usynligheten

I en global sammenheng er det blitt stadig viktigere for minoriteter å bli synlige for å oppnå politiske og kulturelle rettigheter som kan ivareta deres kultur og identitet. Kulturelle særtrekk har også i økende grad blitt en mulig næringsmessig inntektskilde. Hvis man går inn på Visit Norway sine hjemmesider, vil man se at Norge presenteres for verden gjennom sin natur og regionale kulturelle særtrekk, ikke minst ved hjelp av den samiske kulturen. Sjelden, om i det hele tatt, vil man finne bilder av noe som det store flertall vil gjenkjenne som kvensk. Steder beskrives ved hjelp av de tre stammers møte der det kvenske nevnes, men på bildene glimrer det kvenske stort sett med sitt fravær. Usynlighet er et problem for en folkegruppe siden det da kan være vanskelig å få støtte for å bevare og videreutvikle sin kultur. I en nasjonal sammenheng er det et problem at mangfoldet forsvinner på bekostning av en tilsynelatende homogenitet. På den andre siden er det viktig å ha i mente at minoriteters usynlighet er et resultat av tidligere politikk som hadde som mål å få mangfoldet til å forsvinne. Usynlighet kan også være et godt forsvar.

Usynlighet

Prosjektet IMMKven har satt søkelys på hvordan det kvenske er synlig i dag. Dermed har veien vært kort til å spørre om hvorfor det ikke i større grad har blitt skapt kvenske symboler som tydelig signaliserer at mange steder også er kvenske. Uten kunnskap om den kvenske kulturen er det vanskelig å forstå at tjæremila, saunaen og elvebåten er viktige uttrykk for en bestemt gruppe. Ett svar kan da være at majoriteten oppfatter mange av de kvenske symbolene som å tilhøre et annet sted, utenfor landets grenser. Derfor har kanskje det kvenske fått problemer med å få sin plass som det det er – en del av det norske? En annen mulighet er at det kvenske har blitt overskygget av majoritetskulturen og det samiske, som i sin kamp for rettigheter har kunnet bygge på en lang historie der majoriteten har hatt interesse for deler av deres kultur. For forskere som reiste i nord var en for dem eksotisk og nomadisk reindriftskultur vanligvis mer interessant enn fastboende bønder og fiskere.

I vinden

Men det har skjedd endringer i løpet av den tiden dette forskningsprosjektet har vart. Flere steder får offisiell skilting med kvenske navn i tillegg til norske og samiske, og det kvenske flagget er i bruk mange steder. Mer sjelden er det at det kvenske er synlig i det offentlige rom som navn på bedrifter, gjennom ting som folk oppfatter som typisk kvensk eller som noe skrevet på en vegg i for eksempel et busskur. Likevel finnes det unntak. Nettselskapet Vissi AS, Qvænbrygg, Halti rør AS og Hildonen bakeri og konditori, er alle eksempler på at en kvensks tradisjon nå gjøres synlig som en naturlig del av det nordnorske. Dette er en synlighet som sammen med den øvrige kvenske oppvåkningen i vår samtid er med på å vise det kvenske, nå ofte ved symboler som letes frem, utforskes og fornyes som symboler for hva noen mener er det kvenske i dag.

Kjell Olsen

Født i: Flekkefjord.

Bosted: Alattio/Alta.

Tittel: Professor i kulturanalyse.

Tuulessa-tilknytning: Prosjektdeltager i IMMKven og utstillingsprosessen.

Kvensk kulturarv i fotografi, lyd og gjenstander

Samarbeidet om utstillinga *Tuulessa – I vinden var en gyllen anledning for Norges arktiske universitetsmuseum i Tromsø til å hente frem den kvenske kulturarven i sine samlinger.*

Lena Aarekol

Våre kvenske samlinger

Norges arktiske universitetsmuseums samlinger består i dag av papirarkiv, fotografier, gjenstander og lydopptak. I Tromsø-versjonen av utstillinga viste vi et utvalg av dette materialet med fotografier, gjenstander og lydopptak.

Fotografier

På 1970- og 1980-tallet ble det gjort et omfattende dokumentasjonsprosjekt fra museets forskere, ledet av Håvard Dahl Bratrein. Som et ledd i oppbygging av museets samling av fotografier fra Nord-Norge, ble det også jobbet aktivt med å kjøpe inn kopier av de 1115 fotografiene den finske folkelivgranskeren Samuli Paulaharju (1875–1944) hadde tatt i Norge i perioden 1921–1934. Fotografisamlingen utgjør sammen med Paulaharjus feltnotater en viktig grunnstamme i museets kvenske samling, også fordi det var et viktig bakgrunnsmateriale for dokumentasjonen som museet samlet inn i Varangerprosjektet (1973–1974) og Kvenprosjektet (1982–1987). Fotografiene tatt av Paulaharju i 1934 og Asbjørn Klepp i 1974 viser at ljàen ble sett på som et viktig element i kvenkulturen i begge dokumentasjonsprosjektene.

Sang og salmer

Norges arktiske universitetsmuseum har en samling på ca. 2000 sanger og salmer hvor språket er kvensk/finsk. Samlingen inngår i Nordnorsk folkemusikksamling og gir et innblikk i en lang musikktradisjon.

Lektor Arnt Bakke startet arbeidet med Nordnorsk folkemusikksamling i 1949. Han mente de kvenske og finske musikktradisjonene var viktige i den nordlige landsdelen, og gjorde de første opptakene i Øst-Finnmark i 1956. I Varangerprosjektet og Kvenprosjektet ble det også gjort opptak av musikk, blant annet av musikketnologen Ola Graff. Han jobbet videre med dette arbeidet, og har i stor grad bidratt

til å utvide og systematisere samlingen av kvensk og finsk lydmateriale. I Tromsø-versjonen av *Tuulessa* var det mulig å lytte til 15 ulike lydfiler med sanger og samler fra samlingen.

En spade, krakk, ljå og lest

I museets samlinger er det få gjenstander som er merket med kvensk opphav. I dokumentasjonsprosjektene på 1970- og 1980-tallet var forskerne opptatt av å ikke tappe lokalsamfunnene for materiell kultur ved å samle til museets samlinger. De få gjenstandene som finnes har få opplysninger, men gir likevel et blikk inn i den kvenske befolkningens hverdag. I Tromsø-versjonen av *Tuulessa* viste vi en spade, en krakk, en ljå og skolester.

Spaden og krakken er laget i bjørk og ble innlevert i 1959 av lærer Hans Kiil fra Kvesmenes i Storfjord. I museets protokoll står det at familien snakket finsk. Spaden ble trolig brukt til torvtaking, men hvorfor den beskrives som *kvenspade* i museets protokoll er uvisst. Var det en særegen spade som bare kvener brukte, eller var det fordi familien snakket finsk? Krakken ble trolig brukt av kvinnene i familien når kyrne skulle melkes.

Ljåen var et viktig redskap for å skaffe vinterfôr til husdyrene. I mangelen på oppdyrket mark ble også myrområdet slått. Vengen (vingen på ljåen) bidro til å samle opp det fine myrgresset og gjorde det lettere å rake sammen. Anton Sommerseth fra Skibotn har gitt ljåen til museet. Ifølge museets protokoll ble skolestene brukt til å lage kvensk *lauparstøvel*, også kalt *kven-komager*.

Så kvensk som du får det!

Alta museum inviterer til *Skrot eller skatt?* som en oppdagelsesferd i kvenske fortellinger. Det startet da Arvid Langgårds sauehorn ble utstillingsobjekt.

Kristin Nicolaysen

I de fleste museumsmagasiner i Troms og Finnmark er det få gjenstander som har kvensk merkelapp. Derfor var det særlig spennende og gledelig da en gjest kom til åpningen av *Tuulessa* ved Norges arktiske universitetsmuseum og sa at han ville gi noe til utstillinga.

– Det her er så kvensk som du får det! sa Arvid Langgård og dro opp en nydelig gjenstand fra en hvit og grønn KIWI-pose.

Et sauehorn montert på et tynt treskaft

– Det er et vadbein, fortalte han videre. – Du ser ennå ripen etter fiskesnøret på hornet. Man kjøpte ikke all verdens skrot og skit på den tiden. De var hendige folk som gjorde alt selv og brukte det de hadde. Jeg vokste opp på Langgård på Lyngseidet, byggestilen var kvensk. Når naboene kom, gikk det på kvensk, og det var som om foreldrene mine livnet til da. Vi hadde en dreng på gården, han snakket kvensk med katten vår – han sa at det var det hun skjønte best.

KIWI-posen til Langgård var fortsatt ikke tom. Det neste han dro frem var et lite geitehorn.

– Det har vært brukt til kopping. Koppehornet fikk jeg fra datteren til Kristine Pettersen fra Mellemjord i Lyngen. Med en barberkniv skar de hull i huden og brukte hornet til å trekke ut blod fra stedet der du hadde vondt. Mange kom til Kristine for å bli koppet. Folk var så fornøyde og mange følte seg friske med en gang.

Skrot eller skatt?

Da *Tuulessa* kom til Alta museum i september 2022, erklærte vi utstillinga åpnet ved å sette vadbeinet og koppehornet på pidestall. For anledningen fikk folk røre det glattpolerte hornet med riper etter snøret og den skjøre trepinnen det var festet til, likeledes det lille solide og velbrukte koppehornet. Neste dag ble de begge satt under monter og utstilt som en skatt.

Ved Alta Museum inspirerte det oss til å sette i gang prosjektet *Skrot eller skatt?* Folk ble invitert til fortellekveld der de tok med en gjenstand som for dem oppfattes som kvensk. Det være seg sukkerskåla fra ei bestemor, høvelen som ligger skrota i en skjå, en nystrikket vott... Kanskje er ikke eierens forhold til gjenstanden og egen bakgrunn like tydelig som for Langgård, men ikke mindre interessant. Utdrag av fortellingene og fotografier av gjenstanden ble med i utstillingas lokale del, og er et verdifullt materiale for ettertida.

Kvenske trender

Klær, interiør, mat og drikke – alt kan potensielt være uttrykk for kvensk kulturarv i samtiden. Disse kan utgjøre viktige ressurser for sosial og politisk endring på vegne av kvener i dag.

Trine Kvidal-Røvik

Kvensk kultur og kulturarv kommer gjerne til uttrykk gjennom populærkulturen – det vil si på siden av det som tradisjonelt oppfattes som viktige arenaer for sosial og politisk endring. Når man kjøper et par trendy øredobber som kombinerer moderne gummibjørnfigurer med elementer fra tradisjonelle kvensmykker, så vil vel de færreste anse dette som en viktig politisk handling. Men betydningen av slike trendy saker kan være større enn ved første øyekast.

Populærkulturen som arena for sosial og politisk endring

Populærkulturen består av ting og tekster som – i tillegg til å være populære – er en del av samtidens kommersielle strukturer. Mange kulturvitere har kritisert populærkulturen for å være både meningsløs og passiviserende, noe som ikke bidrar til noen ting av betydning i samfunnet. Enkelte forskere peker imidlertid på populærkulturens potensial for å bidra til sosial og politisk endring. For eksempel sier medieforskeren John Fiske at populærkulturen alltid er politisk. Han mener populærkulturen er viktig fordi den er involvert i og infiltrert i samfunnets maktspill. Alt fra kvenske moteklær og smykker til kvensk popmusikk og trendy mat og drikke med kvensk profil kan dermed utgjøre betydningsfulle kulturelle symboler.

Kvensk populærkultur i samtiden

I utstillinga *Tuulessa* ser vi mange eksempler på hvordan kvensk populærkultur er til stede i samtiden. Enten vi skal på festival, manøvrer oss gjennom digitale og sosiale medier eller steller og styler hjemmet vårt, kan kvenske populærkulturelle saker og ting ha en plass.

Kvensk kultur kan være til stede i alt fra en kul t-skjorte til hashtags, spillelister, lysestaker og fingermat. Og selv det tilforlætlige enkle – som hvilken øl man bestiller i baren eller plukker med seg i handlekurven – kan ha en viktig kulturell betydning, hvis vi følger John Fiske. Qvænbrygg-flasken man tar med seg fra butikken er et ekte populærkulturelt produkt!

Qvænbrygg sprer kvensk språk og kultur

Mikrobryggeriet Qvænbrygg utvikler, produserer og selger lokalt brygget håndverksøl og andre drikkevarer. Produktene deres kan du kjøpe fra eget utsalg, som ligger i hjertet av kvenhovedstaden Vadsø, men du kan også finne dem i butikker og bryggeriutsalg i resten av landet. Qvænbrygg kan være et viktig symbol og en bærer av kvensk kultur og kulturarv. For eksempel har de brukt øletikettene sine til å tilby et aldri så lite kurs i kvensk språk.

Dette er en spennende måte å synliggjøre kvensk språk og kultur på, og samtidig fremstår det å kjøpe Qvænbrygg-produkter betydelig mindre aktivistisk enn for eksempel å melde seg inn i en forening eller å skrive et leserinnlegg. Kanskje har man bare kjøpt Qvænbrygg fordi man liker smaken? Men det kan faktisk også være at man valgte Qvænbrygg-flaskene nettopp på grunn av den kvenske identiteten til disse produktene.

Populærkulturen er viktig for kvensk kultur

Kvenske symboler i populærkulturen, som trendy kvenørepynt eller kvensk håndverksøl, er viktig for synliggjøring av kvensk kultur i dag. Flertydigheten i slike populærkulturelle symboler er imidlertid svært viktig. For eksempel bidrar de til en åpenhet som gjør at alle kan delta i populærkulturen, uansett om man er usikker på hvor kvensk man er eller om man er kvensk i det hele tatt. Og det er nettopp denne åpenheten og flertydigheten som gjør at populærkulturen kan spille en viktig rolle for kvensk kultur. For en nasjonal minoritet som den kvenske, hvor mange er usikre på sin egen kvenske tilhørighet eller kanskje opplever motstand når de ønsker å identifisere seg som kvensk, kan tilsynelatende meningsløse populærkulturelle symboler utgjøre viktige ressurser for synlighet og identitet.

Gode hjelpere

Museumsformidlere, språkkyndige og ølbryggere har beriket utviklingen av *Tuulessa* og preger utstillinga.

Tove Raappana Reibo
Haltiin kväänisentteri – Halti
kvenkultursenter IKS
Kielityötelijä/språkarbeider.
Bidrag til *Tuulessa*: Innhold og utforming
av språkspill.

Hvordan har det vært å være med på arbeidet med *Tuulessa*?

Jeg er veldig glad og stolt over å ha blitt spurt om å delta i utstillingsarbeidet. Språkspillene ble til i tett samarbeid med Kristin Nicolaysen, og det ble mange spennende diskusjoner underveis om både innhold og utforming. Spesielt fornøyd er jeg med at begge språkspillene ble trykket på trefiner, som ved siden av å kunne tåle mange henders bruk også tilfører en taktil og estetisk dimensjon som bidrar til å vise frem kvenske ord som *aurinko* (sol), *rakkhaus* (kjærlighet) og *tervahauta* (tjæremile) på en flott måte.

Stian Feldt Didriksen
Qvænbygg AS Vadsø.
Bidrag til *Tuulessa*: Kulturkunnskap og
Qvænbygg-produkter.

Hvordan har det vært å være med på arbeidet med *Tuulessa*?

Det har vært svært trivelig å kunne bidra med gangbart materiale til utstillinga. Vi har jo helt siden vi tok navnet vårt forsøkt å ha en litt fremoverlent tilnærming til kvensk språk. Vi har fått veldig mange positive tilbakemeldinger fra folk som synes konseptet har truffet bra. De første produktene våre inneholdt produktbeskrivelse på både norsk, engelsk og kvensk, samt passende gloser på baksiden. På den måten har vi fått snikinnført litt språkopplæring samtidig som folk har drukket håndverksøl. På de siste produktene våre har vi hatt det litt gøy med gloser og ordtak som blir mye brukt i dagligtalen her lokalt i Nord-Varanger, som har tydelige røtter etter innvandring fra Finland. *Nå9 = No Niin* har jo allerede blitt en favoritt ved bardisken. Vi har jo også vært så heldig at vi har fått vadsøværing Fritz-Ragnvald Rimala Pettersen til å tegne noen av etikettene våre. Der er det mange småskulte detaljer. *Rømkolling* er eksempelvis et surøl som er brygget med blant annet rømkolle, som jo også er navnet på alle som kommer fra Vestre Jakobselv basert på deres historiske kjærlighet for syrnet melk. Rømkolla til det produktet kommer for øvrig fra Hanne Harila, som har gård i nettopp Jakobselv, i bakgrunnen på etiketten skinner Polarstjerna, som også er navnet på det lokale idrettslaget i Jakobselv. Her er det jo en uendelig kilde til nye navn å ta av, så veien videre blir definitivt morsom

RØMMKOLLING

4,7 %

Qvænbrygg
Est. 2018

Tegning: Filtz-Rogevold Rimola Pettersen

Rømmkolling er en syrlig og lett øl brygget med bygg og hvete og lagret i lag med masse frisk bringebær. Den syrlige smaken kommer fra rømmekolle laget på gammelåten med lokal rømmekollekultur og melk fra Vestre Jakobselv.

Alle våre øl er flaskemodnet og ufiltrert, så vi anbefaler å lagre flasken kaldt og slående. Når du skal nyte innholdet, helles det forsiktig i glass, slik at sedimentene blir igjen i flasken.

ALKOHOLPROSENT: 4,7 %
TYPE: Berliner welsse
NETTOINNHOLD: 0,33 l
PRODUSENT: Qvænbrygg
OPPRINNELSE: Vadse, Norge
OPPBEVARING: Mørkt og kjølig
INGREDIENSER: Varangervann, mallet BYGG, HVETE, humle, bringebær, rømmekolle, gjær
FORBRUKERKONTAKT: kontakt@qvænbrygg.no

Hans-Erik Olsen

Håndverker Nord-Troms museum.

Bidrag til Tuulessa: Håndverkerskunnskap og lokalkunnskap om materialbruk. Tilvirkning av utstillingselementer, blant annet *Skapet* i *Huset*.

Qvænbrygg
Est. 2018

#A

«Blonde» «Vaalce»

ALKOHOLPROSENT: 4,5 %
TYPE: Belgisk Blonde
NETTOINNHOLD: 0,3 l
PRODUSENT: Qvænbrygg
OPPRINNELSE: Vadse, Norge
OPPBEVARING: Mørkt og kjølig
INGREDIENSER: Varangervann, hvete, byggmelk, humle, løst, amarillol gjær
FORBRUKERKONTAKT: kontakt@qvænbrygg.no

Vår bionde er en lys fottrellende øl med masse humle som gir en tydelig smak og aroma av citrus, kvanter og hoppeke fluster.

Qvænbrygg er et mikrobryggeri fra Vadse og ble etablert i 2018. Vi brygger med verdens beste vann fra Varangervannet, alle våre øl er ufiltrert og flaskemodnet. Vi anbefaler at du heller innholdet skånsomt over i glass og lar gjærsedimentene legge igjen i flasken. Løpne best kullig og deilig!

Norsk - Qvænsk
Ser = Makke
Blonde = Vaalce

Bjørn-Tore Josefsen

Nord-Troms museum.

Bidrag til Tuulessa: Håndverkerskunnskap og lokalkunnskap om materialbruk. Tilvirkning av utstillingselementer og skaper av neverveggen i *Huset*.

Lise Jakobsen

Museumspedagog, Nord-Troms museum.
Bidrag til Tuulessa: Workshop, idéutvikling,
montering og formidling.

Hvordan har det vært å være med på arbeidet med *Tuulessa*?

Det har vært utviklende og spennende å delta i arbeidet med idéutvikling med gode refleksjoner om hva utstillinga skulle by på. Resultatet ble en utstilling som er nydelig å se på og lytte til, gir informasjon og vekker nysgjerrighet og interesse, og som setter det kvenske inn i samtiden. Det trenger vi! Det har vært en glede å se hvordan publikum har omfavnet nydelig håndverk på neverveggen og i uroer og sett filmen og bildevegg med sitater med stor interesse og engasjement over det som blir sagt og vist – og med litt veiledning funnet frem til lydinstallasjonen og tatt seg tid til å oppleve den, og etterpå sagt at dette var helt nydelig!

Lisbeth R. Dragnes

Formidler, Vadsø museum –
Ruija kvenmuseum.
Bidrag til Tuulessa: Workshop om formidling
og idéutvikling, snekker og kreativ
språkkonsulent.

Hvordan har det vært å være med på arbeidet med *Tuulessa*?

Det har vært spennende å følge utviklingen av *Tuulessa* – fra å ha kjennskap til forskningsprosjektet IMMKven, som ligger bak, via workshop i Nordreisa, der utstillinga så vidt hadde begynt å ta form, til å endelig se den åpne første gang på Tromsø museum. Spesielt fascinerende er det å se hvordan forskere, håndverkere og kunstnere har gått sammen om uttrykket og oppleve at utstillinga appellerer til mange ulike sanser og nivåer av refleksjon. Vi gleder oss veldig til å få den til Vadsø museum – Ruija kvenmuseum som siste sted på dens planlagte turné, og se om den har forandret seg mye gjennom vandringen mellom de ulike stedene den vil besøke på veien hit. Den er tiltenkt å ta opp i seg og komme i møte med hvert sted, og vi er spente på hvilken fremstilling den vil få sett opp mot våre andre utstillinger – ikke minst hvordan den vil bli møtt av publikum i Vadsø. I forskningen som ligger til grunn for utstillinga og i selve utstillinga finnes det mange tråder tilbake til Vadsø, og det finnes flere gode utgangspunkt for å trekke linjer både til Vadsø og til de store spørsmålene om identitet og tilhørighet generelt. Museets formidling av det kvenske/norskfinske vil treffe på mange interessante og spennende, kanskje også noe utfordrende spørsmål om hvordan denne historien og kulturen kommer til uttrykk i dag. Vi rydder plass i både lokale, tid og sinn til et fruktbart møte inn i vinden slik den vil fremstå og med det den vil bære med seg i august 2023 – og håper at mange vil være med oss dit!

Einar Giæver

Tidligere daglig leder og nåværende eier av handelsstedet Havnes.

Bidrag til Tuulesa: Lokalkunnskap og fiskehjellstokker til bygging av elementer i utstilling.

Hvordan har det vært å være med på arbeidet med Tuulesa?

At noen ser nytte i de gamle stakkene, er flott. Fra tidlig på 1980-tallet har de gjort jobben som fiskehjell her på Havnes. I 2019 var det grodd mose på dem og de skulle skiftes ut. De lå i fjæra klare til å brennes. Godt at de nå kommer til nytte og får nytt liv!

Åshild Huru

Pensjonist, Kallijoki/Skallelv.
Tuulesa-tilknytning: Gardiner, tekstiler, kunnskap og fortellinger.

Hvordan har det vært å være med på arbeidet med Tuulesa?

Det har vært inspirerende fra første gang jeg hørte om utstillinga og vi kom i snakk om min interesse for gardiner og tekstiler. Gardinene minner meg om kvenkvinnene, og når man lager ei utstilling og kaller den Tuulesa, så må man ha gardiner med! Gardinskift fire ganger i året var en selvfølge: jul, påske, sommer og høst. Nå er det artig at de er med på Tuulesa-reisen, og for min egen del har jeg blitt inspirert til både kvensk tilbakeblikk og til å skrive.

Æ e stoffgal og æ e kven ...

Ser æ et stoff æ liker, enten æ har bruk for det eller ikke, så kjøper æ det! (ikke typisk kven)

hvis det treffer mitt hjerte (typisk kven)

Æ elsker gardiner ...

(det ikke moderne)

men det ikke kvener heller ...

Blanke ark og fargestifter

... lengtet vi etter i barndommen

... e Alf Prøysen moderne?

Vi tegnet på kraftfôrsekker med pappa sin tømmermannsblyant

Æ får aldri nok av blanke ark og fargestifter eller gardinstoff.

Et kvensk hjem

Et kvensk hjem er et av de fysiske elementene i *Tuulessa – I vinden*. Huset er bygget med tradisjoner og frihet og innredet med installasjoner og kunstverk.

Gyrid Øyen

Huset i utstillinga er et symbol på et kvensk hjem. Her er det stor takhøyde og rom for flere måter å være kvensk på. For hva vil det egentlig si å være hjemme? Hva trengs for å synliggjøre hvor vi hører til? Hjemmet er en viktig arena for å lære om det kvenske, men forskningen av kvener har visket ut fortellinger, gjenkjennelige symboler og måter å være på. I dag er museer, familier og kulturnæringer steder som bidrar til å skape nye arenaer der det kvenske kan gjenreises, uttrykkes og fortelles. Men det spiller en rolle hvordan historiene fortelles – og av hvem.

Elementer og materialvalg

I møtet med veggene er det flere smakebiter av kvensk kultur i dag. Dette huset har blitt til underveis i arbeidet med å konkretisere utstillinga i møte med folk, håndverkere, forskere og kunstnere – på tvers av geografiske områder, aldre og interessefelt. «Å bruke det vi har» har vært en inspirasjon for hvordan utstillinga har blitt til, et sitat lånt fra Åsne Kummeneje Mellem. Denne filosofien har møtt begeistring hos håndverkerne Hans-Erik Olsen og Bjørn-Tore Josefsen ved Nord-Troms museum, som står bak utformingen av huset og andre elementer i utstillinga. Mye av materialet har tidligere inngått i naust og skjåer som ble revet da E6 ble bygget på midten av 1970-tallet. Nå bidrar de til nytt uttrykk i utstillinga.

Veggene

Veggen med stående panel er gjenbruk fra et naust som en gang sto langs E6 i Troms. Furugreinene som snor seg ned fra mønet på huset er fra en hage i Alta. Barken er skavet av, pusset og oljet av Åsne Kummeneje Mellem. Greinene utgjør et språktre som strekker seg ut mot besøkende, dekorert med pyramider i forskjellige høyder med ord på kvensk, norsk og engelsk. «Haluatko tansata?» spør en av pyramidene mens den snurrer sakte. Den andre ytterveggen er kledd i never.

Never

Never har vært et viktig materiale å bruke på ulikt vis i den lokale byggeskikken, og er en bærekraftig og fornybar ressurs. Materialet har

KVRAN
FESTIVAL

egenskaper som gjør det vanntett, og den egner seg derfor særlig godt på takkonstruksjoner. Ved uttak og flekking av never må man passe på å kun ta det ytterste laget slik at selve basten inn mot stammen ikke skades.

I arbeidet med utstillinga finnes både et blikk for tradisjonelle praksiser og friheten til å bruke disse i nye former og konstruksjoner. Inspirasjonen til formen som neveren er skåret ut av, er blant annet hentet fra dråpeskiferen. Denne typen skifer, formet som dråper, er lagt i et mønster der alle bitene bidrar til å gjøre taket tett. Avrundingen nederst på formen gjør konstruksjonen robust mot uvær ved at regn renner fortere av.

Håndverker Bjørn-Tore Josefsen, som har skapt denne vakre veggen med never og andre elementer av materialer med levd liv, sa følgende om arbeidet: «Det er spennende at vi mikser forskjellige materialer. Kan bli fint, og kan bli grusomt. Gjenbruk har sjarm, og materialene har en historie å fortelle. Det er gulle godt selv om det ser slitent ut.»

Identitet

Inne i huset er det en gang og en vegg med bilder. I gangen kan vi henge fra oss eller ta på oss. Kanskje en bag fra Kvääniteatteri eller et par arvede sko kan si noe om hvor vi finner noe kvensk i dag? Med et blick i speilet på veggen kan man få et glimt av bildeveggen der et hav av folk uttrykker hvordan det er å være, leve, samtale og tenke om og med kvenske tematikker. Kikker man i speilet, er folkehavet der, tett på, som en solid støtte og påminnelse om at vi ikke er alene.

Samskapt

Skapet er en miniatstilling i huset. Dette er et bestillingsverk laget i samarbeid mellom håndverker, duojár og smed Hans-Erik Olsen, kunstnerne Maija Liisa Björklund og Meri Nikula.

Gyrid Øyen

Formgivning av skapet

Da Hans-Erik Olsen fikk i oppdrag å lage et skap, var bestillingen at skapet skulle være et vakkert smykke til oppbevaring av en hemmelig skatt. Skapet ble utformet slik at det akkurat rommet en flaske med noe godt og noe å servere det i. Resultatet ble som bestilt – et vakkert skap, enkelt i sitt formspråk, men med en elegant buet skapdør og smidd beslag.

Olsen forklarer formvalget på denne måten: – Skapet er laget ut fra mitt personlige ståsted som håndverker og kunstner. Jeg valgte å lage det som en mellomting mellom kiste og skap, som en referanse til tiden før man hadde skap. Sag fikk vi først på 1600-tallet, og da ble det mer vanlig med finsnekring. Før den tid var det mest vanlig med kister på golvet. Løkkene var bueformet fordi du også i kistelokket kunne oppbevare ting. Her i utstillinga har vi satt kista på veggen.

– Så her kan man dra assosiasjoner til både kvener ut av skapet og skattkister?

– Ja, men publikum kan være fri til å gjøre sine egne assosiasjoner. Skapet er laget av furu og older fra Nord-Troms. Hyllene og veggene er av older, hyllene er grata inn, en snekkerbetegnelse som forteller at de er satt inn i et spor. For sikkerhets skyld har jeg festet dem med spikre. Døra er av furu, med smidd håndtak og hengsler.

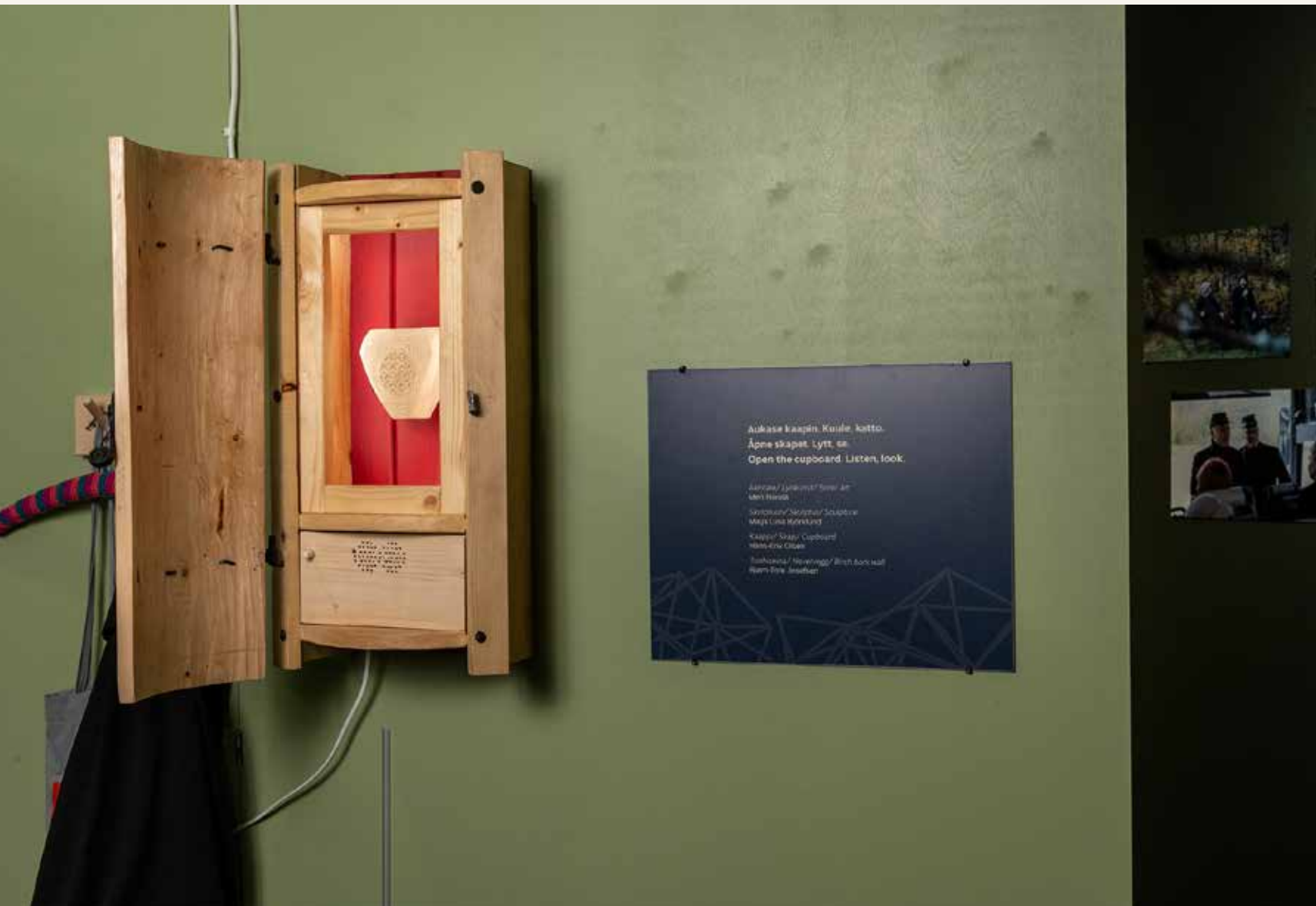
Læstadianske toner ut av skapet

Lydverket som er produsert til skapet, er laget av Meri Nikula. Dette verket har blitt til gjennom samtaler om utstillingas tematikker og romlige utforminger. IMMKven stiftet nærmere bekjentskap med både Meri Nikula og Maija Liisa Björklund under et feltarbeid i Vadsø. Begge var kunstnere tilknyttet samtidkunstprosjektet Kven Connection.

Nikula holder til i Tornedalen, og har vært involvert i flere prosjekter med utgangspunkt i kvensk kulturarv.

– Språket som snakkes i Tornedalen, meänkieli, er veldig likt kvensk og føles nært og kjær for meg. Dette er mitt utgangspunkt sammen med min direkte erfaring med natur og kultur i de kvenske områdene,

Aukaise kaapin. Kuule, katso.
Äpne skåpet. Lytt, se.
Open the cupboard. Listen, look.

Aukaise / Aukaise? / Aukaise? / Aukaise?
Meni Havaa
Sivostus / Sivostus? / Sivostus?
Maja Lina Kivikallio
Kaapin / Kaapin? / Kaapin?
Häme-Kivi Oiva
Tuhkosen / Tuhkosen? / Tuhkosen?
Riim-Tie / Riim-Tie?

forteller hun på spørsmål om hvor hun henter inspirasjon fra når hun arbeider med kvensk tematikk.

Hun har særlig arbeidet med lyd, og har gjort dypdykk i musikk-samlingen til Tromsø museum som forvalter et rikholdig lydmateriale samlet inn fra Finnmark og Troms.

– Etter å ha samlet ideer og materiale, uttrykker jeg meg gjennom min stemme helt uten grenser. Slik får jeg kunstnerisk frihet til å gjøre verket aktuelt, forklarer hun om egne arbeidsmetoder.

På spørsmål om hvordan det har vært å jobbe med et skap som en ramme for å presentere kunstverket, sier Nikula: – Et skap vekker nysgjerrighet. Kommer du nært, kan du få kikke inn i en egen verden der følelser og tanker kan bli delt i en privat omgivelse. Både gjennom lyd, som treffer deg direkte uten at du trenger å forstå, og gjennom ord.

– Hva møter vi i skapet?

– Min stemme som synger i flere lag har utgangspunkt i en salme om hjemlengsel. Jeg bruker ikke de religiøse ordene, men jobber direkte med melodien og følelsen. Den har opprinnelig en melankolsk tone, men blir mer og mer glad i lydverket, forteller Meri Nikula.

– I verket hører vi en stemme som snakker. Hva forteller den oss?

– Jeg stiller spørsmål om hvor du kjenner deg hjemme og hvor du har det bra. Missä sie olet kotona? Etter hvert blir det ulike svar, som at jeg har det bra i skogen eller at jeg hører hjemme i mitt eget hjerte.

Et indre rom

Mens Nikula ikke selv fikk muligheten til å kjenne på skapet, holde det i hendene og ta inn lukten fra treverket, fikk Maija Liisa Björklund denne skatten levert til sitt studio i Tromsø da Hans-Erik Olsen hadde lagt siste hånd på verket hjemme i verkstedet sitt i Kåfjord.

– Jeg ble inspirert av skapet, sier Björklund, som også hørte på lydverket til Meri Nikula mens hun arbeidet. Det avgjorde farge og lyssetting.

Hennes installasjon, som er montert inne i skapet, uttrykker noe emosjonelt.

– Jeg tenkte på et hjerte, en diamant, en følelse, en skatt, et organ, en supermannlogo, sier Björklund.

Kunstneren har brukt solrosen som mønster i trebiten formet som tanker og assosiasjoner. Dette er en rose som også inngår som symbol i det kvenske flagget.

– Jeg har alltid vært glad i å forme ting i tre, både skulpturer og trerelieff. Jeg tenker ikke en form med hodet, jeg tenker ved å arbeide med materialet, samtidig som grunnholdningen er pragmatisk. Jeg liker det enkle og praktiske, den kvenske formgivningen.

– Hvilke assosiasjoner ga skapet deg?

– Jeg tenkte på en torso, et vern om det man har inni seg, som en

skatt, en juvel. Hertet representerer det indre rommet. Jeg har tenkt på det med å være minoritet som noe verdifullt. Den kvenske minoriteten blir ofte utfordret på at man må være synlig. Det viktigste er at man selv er fornøyd med den man er.

Videre forteller Björklund at hun ikke er ignorant for de tunge historiene og traumene som fornorskningen har medført, men at det var lett og lystbetont å arbeide med kunstverket.

– Å gi form til noe skaper identitet, avslutter hun.

Åpne skapet. Lytte, se.

Refleksjonene som Björklund deler, ligger tett på Nikula sin måte å uttrykke det på. Hun har en ambisjon om at skapet kan minne oss på at uansett hvor man kommer fra, kan man høre hjemme og ha det bra. Akkurat her og nå.

– Jeg ville at verket skulle være en opplevelse for de som ikke snakker kvensk, de som kan litt og de som prater flytende. Ideen er at du blir mer og mer hjemme der du er.

– Mie olen kotona justhiin tässä.

På spørsmål om hvor fornøyd Hans-Erik Olsen selv var med arbeidet sitt, svarte han: – Når skal du være fornøyd? Hvis du blir helt fornøyd, så stopper jo gleden og utfordringen med å lage. Man bør aldri være helt fornøyd, hva skal du strekke deg mot da? Nesten fornøyd er bra.

Men retter vi fokuset vekk fra Hans-Erik Olsen og på smykket som ble til i fellesskap, forteller han:

– Sammen med kunstnerne synes jeg vi kom godt ut av det.

Salme i D-dur

Meri Nikula har basert sitt lydverk på den læstadianske salmen *Kodista laulun minä laulan*, som handler om hjem.

Kuka sie olet?
Kuka mie olen?

Missä sie olet kotona?
Mistä sie oot pois?

Missä sulla oon hyvä olla?
Mistä sie oot pois?
Missä sie olet kotona?

Mie olen kotona fieruassa.
Mie olen kotona meren rannala.
Mie olen kotona mettässä.

Mulla oon hyvä justiin tässä.

Mie olen kotona justiin tässä.
Mie olen kotona omassa syämässä.

Mie olen kotona justiin tässä.
Mie olen kotona omassa syämässä.

Missä sulla oon hyvä olla?

Hvem er du?
Hvem er jeg?

Hvor hører du hjemme?
Hvor er du borte ifra?

Hvor har du det bra?
Hvor hører du hjemme?
Hvor er du borte ifra?

Jeg hører hjemme i fjæra.
Jeg hører hjemme ved havet.
Jeg hører hjemme i skogen.

Jeg har det bra akkurat her og no.

Jeg hører hjemme akkurat her.
Jeg er hjemme i hjertet mitt.

Jeg hører hjemme akkurat her.
Jeg er hjemme i hjertet mitt.

Hvor har du det bra?

ihana! fantastisk! herlig!

For Inger Birkelund har det å utvikle kunst- og kulturprosjekter latt henne kombinere jobb med sitt brennende engasjement for kvensk språk og kultur.

Trine Kvidal-Røvik og Stein Roar Mathisen

Inger Birkelund har vært en essensiell aktør for *Tuulessa* og forskningen som ligger bak utstillinga. Hun er produsent og prosjektleder i Kvääniteatteri og gründer av opplevelsesbedriften ihana! For *Kyläpeli* har hun vært produsent, medforfatter og skuespiller.

– Fortell litt om hvorfor du ble interessert i å jobbe med kvensk språk og kultur?

– Min motivasjon for å jobbe med det kvenske har alltid vært både personlig og arbeidsrelatert. Jeg har alltid visst at min bestefar, Raappanan Pekka, var kvensk – og han var kjempestolt over sin slekt i Finland. I 2002 fikk jeg en deltidsstilling som prosjektleder for kvensk kultur i Nordreisa kommune, men jeg ble av ulike grunner ikke å begynne. Jeg tror likevel den stillingen utløste nysgjerrighet rundt egen kvensk bakgrunn, og jeg hentet dermed frem minnene fra min barndom og min bestefar.

Kvensk pioner og nettverksbygger

I 2007 var Inger Birkelund frivillig på den første Baski-festivalen i Nordreisa, senere Paaskiviikko, der KveenIdol ble arrangert første gang i 2009.

Det ble mer og mer tydelig at kultur var det som kunne gi oppmerksomhet og skape engasjement for det kvenske, sier hun. – Da jeg i 2010 ble bestemor, ble mitt personlige engasjement for å videreføre kulturarven forsterket. I samme periode tok jeg en Master of Business Administration. Tanken på å starte egen bedrift var hele tiden med meg. Jeg jobbet med en overordnet strategi for bedriftsideen og så at det kvenske var unikt – ingen hadde grepet tak i det i en slik sammenheng tidligere. Gjennom ihana! kunne jeg utvikle kunst- og kulturprosjekter der mitt personlige engasjement kunne kombineres med jobb.

Gjennom alle disse årene ble det mer og mer tydelig at samarbeid var utrolig viktig for gjennomføringen. Det ble derfor viktig for meg å utvikle nettverk både innen frivillighet, mellom kulturentreprenører og mot det offentlige. Flere kom til, og etter hvert er vi blitt mange som jobber sammen for å realisere prosjekter og løfte kvensk kultur.

Fortellerkunstner

Da arbeidet med forskningsprosjektet IMMKven startet opp i 2017, hadde Inger Birkelund laget egne teaterforestillinger og var i ferd med å sette opp *Kyläpeli*, et spel om tre stammers møte. Nå er hun produsent i Kvääniteatteri, som har hatt sin aller første forestilling: *Näkymätön kansa – Det usynlige folket*.

– Hva er det som får deg til å jobbe med spel og teater som formidlingsform?

– Jeg elsker å jobbe med teaterproduksjoner, og det gir meg stor glede å skape sammen med andre, både amatører og profesjonelle. Det er rett og slett artig! Jeg opplever at teaterarbeidet har lært meg mye om livet og meg selv, og det å se på teater er som å lese en god bok – det gir opplevelser som løfter meg ut av hverdagen og endrer min måte å se verden på.

Inger Birkelund bruker fortellerkunsten til å formidle narrativer som kan bidra til verdifulle endringer i samfunnet. Hun forteller at alle kunstformer må involveres for å lage scenekunst, noe som gir store ringvirkninger for å få frem flere kvenske kunstnere.

– Det er en stor drivkraft for meg, sier hun. – Men først og fremst opplever jeg at teater skaper engasjement både for de som står på scenen og for publikum, det er en god arena for å løfte det jeg opplever som viktige verdier inn i et moderne samfunn. Spesielt meningsfullt er det for meg å jobbe mot barn og unge. De viktige verdiene handler om humanisme, demokrati og likeverd. Teaterscenen er en fantastisk, offentlig arena for å løfte og synliggjøre det kvenske. På scenen kan vi skape oppmerksomhet rundt kulturen og la minoritetsspråket vårt bli hørt og sett.

Brobygger

I løpet av arbeidet med IMMKven og *Tuulessa* har Inger Birkelund blitt en ressursperson også innenfor akademia, spesielt for UiT Norges arktiske universitet, hvor hun har vært inne som næringslivsmentor og senere som gjesteforeleser for studenter i reiselivsfag.

– Kan du kort si noe om den verdien du tenker det ligger i et slikt samarbeid for deg som kulturformidler og -produsent?

– Jeg har først og fremst lært mye om meg selv og hvordan jeg fremstår som formidler, reiselivsoperatør og som menneske. Når du blir invitert inn i akademia, må du tenke gjennom de valgene du har gjort, og gjerne forsøke å sette dem inn i en teoretisk sammenheng. Det har gjort meg mer bevisst egen praksis. Det har også vært utrolig fint å møte unge studenter som har gitt meg nye perspektiver på verdenen vi lever i, ikke minst når det gjelder bærekraft. Jeg har også fått et større profesjonelt nettverk, noe som selvfølgelig gir meg økte muligheter i videre arbeid.

– Hvilke fortellinger om kvensk kultur tenker du det er viktig å få frem?

– Det aller viktigste er at fortellingene er relevante, at vi føler at de betyr noe for oss i dag. Først da kan vi oppnå en endring av tanker og adferd som er i tråd med de verdiene vi ønsker å videreføre i samfunnet vårt. Også historiske fortellinger kan være relevante, hvis de sier noe som er viktig for våre liv i dag. Og så er det viktig for meg at fortellingene sprer kunnskap om kvensk kultur og språk, men at de gjør det samtidig som de ivaretar likeverd for andre – at de ikke bidrar til større utenforskap knyttet til etnisitet, tro eller lignende. I *Kyläpeli* har vi valgt å trekke frem fortellingene om samarbeid mellom kvenske og samiske folkegrupper i stedet for å velge de fortellingene som handler om strid og uvennskap.

Inger Birkelund

Født i: Ramfjorden.

Bosted: Raisa/Nordreisa,
Reisadalen/Raisinvankka.

Tittel: Administrativ leder Kvääniteatteri og
produsent for *Kyläpeli*.

Tuulessa-tilknytning: Prosjektpartner.

Grensesang

Mine forfedre har dannet et kor
Det er sant
De strekker armene frem
Ja, og
løytnantshjerter vokser ut fra håndflatene deres

Inne i blomstene finnes morsmålet, og ikke bare det, nei,
der spiller tretten tusen trekkspill.
Helt sant.
Flakkende rundt i melodiene
danser ei salme, ei drikkevise, en vals, ei lita naftaflaske
så levende som det går an, ja,
gjenklangen dunker deg rett i brystet.

Jeg plukker blomstene fra mine oldemødres hender,
bærer de like inn i fremtiden.
Fordi jeg kan.

Kjersti Feldt Anfinnsen

Rajalaulu

Minun maaterivanhimet oon luonheet kuoron
Se oon tosi
Het ojentava käet esile
Joo, ja
Löitnantinsyämet kasuava heän kämmenistä.

Kukitten sisälä löytyy äitinkieli, eikä tyhä se, ei,
siinä pellaava kolmetoistatuhatta hanuria.
Aivan tosi.
Ympäri melodioitten
tanssaa virsi, juomalaulu, valssi, pikku naftaflasku
niin elävästi ko käypi laihiin, joo,
kaiku lyöpi sinua suorhaan rinthaan.

Mie kokoan kukkia minun isoämmiitten käsistä,
kannan net tulevaisuutheen.
Sillä ko mie saatan.

Oversatt til varangerkvensk av Kainun institutti – Kvensk institutt

Bakgrunnsinformasjon

Vandretstillinga *Tuulessa – I vinden* tar utgangspunkt i forskningsprosjektet IMMKven (2017–2022),* som er utviklet av UiT Norges arktiske universitet, Vadsø museum – Ruija kvenmuseum og Nicolaysen Film. Prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd, Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger (SAMKUL), prosjektnummer 272032. Prosjektet undersøker hvordan kvensk kulturarv er synlig i dag – i familier, på museum og innenfor kulturnæringer – med særlig fokus på stedene Nordreisa, Vadsø og Skallelv. Prosjektleder for IMMKven var Trine Kvidal-Røvik.

*IMMKven er en forkortelse for Intangibilization, Materializations and Mobilities of Kven Heritage: Contemporary Articulations in Fields of Family, Museums, and Culture Industry. Samarbeidspartnere i forskningsarbeidet: Inger Birkelund, ihana!; Pål Vegard Eriksen, Haltiin kväänisenter – Halti kvenkultursenter IKS; Kaisa Maliniemi, Nord-Troms museum IKS; Egil Sundelin; Hilja L. Huru

Bidragstere til utstillinga

Idé, formgivning, tekst: Kristin Nicolaysen, Trine Kvidal-Røvik, Gyrid Øyen, Stein Roar Mathisen og Kjell Olsen

Prosjektleder: Kristin Nicolaysen

Kunstnerisk veileder, kunstner og formgiver: Åsne Kummeneje Mellem

Håndverkere: Bjørn-Tore Josefsen og Hans-Erik Olsen, Nord-Troms museum

Formidlingsrådgiver: Per Helge Nylund, Norges arktiske universitetsmuseum (UiT)

Øversettere kvensk: Kainun institutti – Kvensk institutt

Øversetter engelsk: Stefan Holander

Grafisk design: Bjørn Hatteng

Språkleker: Haltiin kväänisenter – Halti kvenkultursenter IKS ved Tove Raappana Reibo

Andre bidrag: Meri Nikula, Maija Liisa Björklund, Einar Giæver, Egil Sundelin, Angelica Goldman, Qvænbrygg, Kaisa Maliniemi, Lisbeth R. Dragnes, Lise Jakobsen, Lisa Vangen, Håkon Bergmo og Åshild Huru

Samarbeidspartnere: Varanger museum IKS avd. Vadsø museum – Ruija kvenmuseum, Kainun institutti – Kvensk institutt i Børselv, Alta museum, Nord-Troms museum IKS og Haltiin kväänisenter – Halti kvenkultursenter IKS, UiT Norges arktiske universitetsmuseum og UiT Norges arktiske universitet Universitetsbiblioteket

Finansiert av Norges forskningsråd, Troms og Finnmark fylkeskommune og UiT Norges arktiske universitet.

Bildekreditering

Rune Sjøstedt: Bilder fra utstillingen *Tuulessa – I vinden* og arrangementet Skrot eller skatt? ved Alta Museum.

s. 17, s. 19, s. 20, s. 22, s. 24, s. 26, s. 27, s. 28, s. 30, s. 32, s. 33, s. 44, s. 52, s. 54, s. 77 (Geitehorn brukt til kopping, øverst. Vadbein brukt til fiske, av sauehorn montert på trepinne), s. 78 (Kaffeservise, øverst. Grindvevd bånd, nederst) s. 79, s. 80, s. 82, s. 85 (nederst), s. 87, s. 97, s. 98, s. 100, s. 101, s. 102-103, s. 105, s. 108, s. 113, s. 126 (innside omslag)

Marita Vangen Bratteteig: s. 7

Trine Kvidal-Røvik: Bilde innside omslag, fra Kallijoki/Skallelv, s. 11 (nederst), s. 39, s. 85 (øverst)

Gyrid Øyen: s. 11 (øverst, forskere i samtale med Hans Sundelin i Kallijoki/Skallelv), s. 107 (Hans-Erik Olsen i smia)

Kristin Nicolaysen: Stillbilder fra kortfilmen Siemen - Frø, bilder fra feltarbeid s. 12, s. 14, s. 15, s. 23, s. 31, s. 34, s. 35, s. 36, s. 37, s. 40, s. 43, s. 46, s. 47, s. 59, s. 67, s. 91, s. 92, s. 93, s. 94, s. 95, s. 111 (til høyre, portrett Meri Nikula), s. 118

Angelika Goldmann: Bilder fra Landsbyspelet - Kyläpeli 2017 og 2018 s. 57, s. 58, s. 116, s. 119

Kjell Olsen: Bilder fra feltarbeid i Vessisaari/Vadsø, Raisi/Nordreisa og Kallijoki/Skallelv s. 63, s. 64, s. 66

Åsne Kummeneje Mellem: s. 111 (til venstre, portrett Maija Liisa Björklund)

Privat: s. 88

Qvænbrygg AS: s. 89, s. 90

Norges arktiske universitetsmuseum: Bilder fra samlingen. s. 69 øverst (Treetin Juoni, John Samuelsen, 1934, Børselv. Foto: Samuli Paulaharju. Norges arktiske universitetsmuseum), s. 69 nederst (Ljåvenge. Foto: Adnan Icagic, Universitetsmuseet i Bergen), s. 70 (Krakk fra Kvesmenes i Storfjord. Levert av Hans Kiil. Foto: Adnan Icagic, Universitetsmuseet i Bergen), s. 71 (Ljå. Foto: Adnan Icagic, Universitetsmuseet i Bergen), s. 72-73 (Alf Tuomainen, Viinika utenfor Vadsø. Foto: Asbjørn Klepp, Norges arktiske universitetsmuseum), s. 74 (Kvenspade. Foto: Adnan Icagic, Universitetsmuseet i Tromsø), s. 75 (Lauparstøvel. Foto: Adnan Icagic, Universitetsmuseet i Tromsø)

Vitenskapelige publikasjoner

Johansen, E., Kvidal-Røvik, T. & Mathisen, S.R. (under utgivelse), **Ja til mer kvensk bling!** I T. Kvidal-Røvik, Olsen, K. & Mathisen, S.R. (Red), *Tuulessa – I vinden*, Universitetsforlaget.

Kvidal-Røvik, T., Maliniemi, K., Nicolaysen, K. & Øyen, G. (under utgivelse), **Utstillinga Tuulessa og besøkendes refleksjoner om kvensk kulturarv i samtiden.** I T. Kvidal-Røvik, Olsen, K. & Mathisen, S.R. (Red), *Tuulessa – I vinden*, Universitetsforlaget.

Kvidal-Røvik, T. & Olsen, K. (under utgivelse), **Kvenske forhåpninger på tampen av en vårflom?** I T. Kvidal-Røvik, Olsen, K. & Mathisen, S.R. (Red), *Tuulessa – I vinden*, Universitetsforlaget.

Mathisen, S. R. (2020). **Souvenirs and the Commodification of Sámi Spirituality in Tourism.** *Religions*, 11(9), 429.

Mathisen, S. R. (2022). **Fortellinger til kommisjonen: Fornorskingserfaringer og sannhet i et sjangerperspektiv.** *Tidsskrift for kulturforskning*, (1).

Mathisen, S. R. (2023). **Om fortellinger til kommisjonen i et maktperspektiv.** *Samisk senters skriftserie*, (23), 12-15.

Mathisen, S.R. (under utgivelse). **Iscenesettelser av kvensk kulturarv: Museum, natur, hjemsted og landsbyspill.** I T. Kvidal-Røvik, Olsen, K. & Mathisen, S.R. (Red), *Tuulessa – I vinden*, Universitetsforlaget.

Olsen, K. (2021). «**La de usynlige bli synlige**» **Om kvenske steder og kvensk usynlighet.** *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 32(2), 72-86. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2898-2021-02-03>

Olsen, K. (under utgivelse). **Lyden av Skallelv er en snekker i arbeid!** I T. Kvidal-Røvik, Olsen, K. & Mathisen, S.R. (Red), *Tuulessa – I vinden*, Universitetsforlaget.

Øyen, G. (2020). **Det «nye» kvenske hjemmet? Kunstprosjekt som musealt brudd.** *Norsk museumstidsskrift*, 6(2), 101-116. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-2525-2020-02-04> ER

Øyen, G. (2022). **Kulturarvsproduksjoner for barn og unge som verktøy for gjenreisning av kvensk minoritetskultur.** *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, 25(3), 234-252.

Øyen, G. (2022). **Kvenske perspektiver i samtidskunsten.** *Se Kunst Magasin 1/2022.*

Øyen, G. (under utgivelse). **Tømmer i flyt – kvensk kulturarv i bevegelse som motvekt til tradisjonelt bygningsvern.** I T. Kvidal-Røvik, S.R. Mathisen & K. Olsen (Red.) *Tuulessa – I vinden*. Universitetsforlaget.

Øyen, G. & Kvidal-Røvik, T. (2021). **Yhdessä–Sammen om kvenske virkeligheter: Situering og akademisk ansvarlighet i forskningsprosessen.** *Tidsskrift for kjønnsforskning*, (4), 181-196.

Øyen, G. & Kvidal-Røvik, T. (2023). **Contextual sites of acknowledgement? Kven heritage and contemporary identity articulation processes.** *Acta Borealia*, 1-18.

Øyen, G. & Øyen, T. (2021). **Fra tegl til tre - mangfold som maktskifte i museumsarkitekturen.** *ROM forlag.*

Mathisen, S.R. (2023). **Barn av «tre stammers møte»: Skiftende narrativer om 'solgte' kvenbarn i Nord-Norge.** *Tidsskrift for kulturforskning* (1).

Kleeman, C. & Nicolaysen, K. (under utgivelse). **Kvensk språk mellom generasjoner: «Husker du hva det heter?»** I T. Kvidal-Røvik, Olsen, K. & Mathisen, S.R. (Red), *Tuulessa – I vinden*, Universitetsforlaget.

